

Seminar o regionalnoj saradnji
Profilisiranje visokog strukovnog obrazovanja

Seminar on Regional Cooperation
Profiling Professional Higher Education

SADRŽAJ/TABLE OF CONTENTS

PREDGOVOR	2
PREFACE	4
SHORT CYCLE HIGHER EDUCATION – SCHE FOR ENHANCED EMPLOYABILITY IN A REAL ECONOMY	6
PRIVATE EDUCATION CHALLENGES IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA	14
VISOKE ŠKOLE VOJVODINE	17
KAPACITETI STRUKOVNOG OBRAZOVANJA U REPUBLICI SRBIJI.....	26
UČEŠĆE INSTITUCIJA ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA U PROGRAMU ERAZMUS+	31
MEĐUNARODNI POSLOVNI KOLEDŽ KOSOVSKA MITROVICA	35
PRIVATNA INICIJATIVA U PROFILISANJU VISOKOG STRUKOVNOGOBRAZOVANJA.....	36
STRATEGIJA RAZVOJA OBRAZOVANJA U SRBIJI	39
STUDENTSKA KONFERENCIJA AKADEMIJA STRUKOVNIH STUDIJA SRBIJE - SKASSS	44
OBRAZOVANJE MEDICINSKIH SESTARA U SRBIJI I PROBLEMI SA KOJIMA SE PROFESIJA MEDICINSKIH SESTARA SUOČAVA.....	51
SARADNJA SA ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA KAO DEO STRATEŠKOG PLANIRANJA PROMOCIJE VIŠE ŠKOLE	52
ZAVRŠNA REČ	69
CLOSING REMARKS	71
SPISAK UČESNIKA.....	73

PREDGOVOR

Seminar o regionalnoj saradnji „Profilisanje visokog strukovnog obrazovanja“ održan je u organizaciji Konferencije akademija strukovnih studija Srbije a pod pokroviteljstvom Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, i EURASHE (European Association of Institutions in Higher Education). Konferencija akademija strukovnih studija Srbije (KASSS) je član Evropske asocijacije visokog strukovnog obrazovanja EURASHE. Konferencija je postala član 2012. godine i od tada je aktivni učesnik svih važnih događaja u organizaciji EURASHE-a. Seminarom je predsedavala dr Ružica Stanković, prof. predsednik Konferencije akademija strukovnih studija Srbije koja je istakla značaj regionalne saradnje u razvoju i profilisanju visokog strukovnog obrazovanja.

Seminar je otvorio ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja dr Srđan Verbić, koji je istakao da očekuje da će pravi primeri privatno-javnog partnerstva pojaviti pre svega na visokim strukovnim školama, te da se posle nekoliko decenija razvoja strukovnih studija intenzivira međunarodna aktivnost na tom polju, kako bi ono što se radi u Srbiji bilo vidljivije. *„Mi smo tu da pomognemo, pre svega u pravljenju boljeg zakonskog okvira za vaše delovanje. Svaki vaš primer dobre prakse je za nas još jedna ideja šta treba promeniti u Zakonu o visokom obrazovanju ne bismo li tako i pospešili visoke strukovne škole i unapredili naš obrazovni sistem u celini“*, rekao je Verbić.

Generalni sekretar EURASHE Johan Kloet istakao je da su u savremenom društvu promene nepredvidljive i konstantne i da je važno misliti na zaposlenje mladih, zbog čega se moraju uvoditi nove discipline i obrazovanje prilagođavati potrebama tržišta.

Marko Grdosić, Project Manager EURASHE-a, je predstavio podršku EURASHE-a razvoju strukovnog obrazovanja u Evropi kroz preporuke nacionalnom zakonodavstvu a vezano za izjednačavanje kvalifikacija strukovnog obrazovanja na teritoriji regiona.

Rajmund Hudak, predstavnik DHBW Univerziteta iz Štutgarta prezentovao je sistem dualnog obrazovanja zastupljen u Nemačkoj i istakao njegov značaj, čime je privukao pažnju određenih visokih strukovnih škola iz Srbije, koje po ugledu na nemački sistem primenjuju dualni sistem obrazovanja.

Po prvi put u Republici Srbiji Konferencija akademije strukovnih studija Srbije je u saradnji sa EURASHE-om i pod pokroviteljstvom Ministarstva prosvete, organizovala seminar pod nazivom „Profilisanje visokog strukovnog obrazovanja“. Za visoko strukovno obrazovanje u Srbiji ovaj

seminar je veoma značajan jer se time promoviše saradnja sa visokim školama i univerzitetima iz regiona. S obzirom da je sistem obrazovanja u bivšim jugoslovenskim republikama bio isti, da su svi imali istaknute profesore, eksperte, naučnike u raznim oblastima, sada je trenutak da se uspostavi saradnja kroz učešće u zajedničkim projektima i nastupanje u međunarodnim organizacijama. Ta saradnja bi mogla da se ogleda u razmeni studenata i nastavnika odnosno u mobilnosti, formiranju zajedničkih planova i programa, poseta, i rešavanja zajedničkih problema. Time se doprinosi da sve visokoškolske ustanove imaju dualni sistem obrazovanja koji će omogućiti primenu dobrih praksi, kako sadašnjim generacijama tako i onima koji tek dolaze.

Cilj seminara je bio ostvarivanje saradnje visokoškolskih ustanova u regionu, predstavljanje sistema obrazovanja zemalja učesnika seminara, zajedničko učestvovanje u evropskim programima podrške visokom obrazovanju. Veliki broj učesnika je putem prezentacija predstavio sistem obrazovanja zemlje iz koje dolazi i predočio mogućnosti saradnje visokoškolskih ustanova na nivou regiona. Na seminaru se razgovaralo i o visokom strukovnom obrazovanju u Evropi, regionalnoj saradnji, kao i o drugim pitanjima koja se bave unapređivanjem ove oblasti visokog obrazovanja.

PREFACE

The Seminar on regional cooperation „Profiling Professional Higher Education“ was organized by the Conference of Academies of Applied Studies Serbia under the patronage of the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia and EURASHE (European Association of Institutions in Higher Education). Conference of Academies of Applied Studies Serbia (CAASS) is a member of the European Association of Institutions in Higher Education, EURASHE. The Conference become its member in 2012 and has been an active participant of all the important events organized by EURASHE ever since. The seminar was chaired by Ružica Stanković, Ph.D., President of the Conference of Academies of Applied Studies Serbia who has emphasized the importance of regional cooperation in development and profiling of professional higher education.

The seminar was opened by the Minister of Education, Science and Technological Development Srđan Verbić, Ph.D., who mentioned that he expected for real examples of private-public partnerships to appear primarily in schools of applied studies. He added that after a few decades of development of applied studies international activities have been intensified in this area so that actions in Serbia could be more visible. „We are here to help primarily in making a better legal framework for your actions. Every example of best practice of yours is for us another idea of what should be changed in the Law on Higher Education in order to promote development of schools of applied studies and upgrade our educational system as a whole“, said Verbić.

Secretary General of EURASHE Johan Cloet said that in contemporary society changes are unexpected and constant, and that it is very important to bear in our minds the issue of employment of the young. Therefore, new disciplines must be introduced and education must be adapted to the market needs.

Marko Grdošić, Project Manager at EURASHE, has presented the support of EURASHE to the development of professional higher education in Europe through recommendations to the national legislation regarding the equation of qualifications of professional higher education in the region.

Raimund Hudak, the representative of DHBW University from Stuttgart presented the system of dual education exercised in Germany and emphasized its importance, which attracted attention of certain schools of applied studies from Serbia which apply dual system of education modeled on the German system.

For the first time in the Republic of Serbia, Conference of Academies of Applied Studies Serbia in cooperation with EURASHE and under the patronage of the Ministry of Education, has organized the seminar titled „Profiling Professional Higher Education“. This seminar is of crucial importance for professional higher education in Serbia because it promotes cooperation with schools of applied studies and universities in the region. Regarding the fact that the system of higher education in former Yugoslav republics was the same and that all of them had prominent professors, experts and scientists in different fields, it is now the right moment to establish cooperation through participation in mutual projects and membership in international organizations. That cooperation can be seen in student and teacher exchange, i.e. mobility, formation of mutual curriculums, visits and solving of mutual problems. This contributes to the fact that all higher education institutions have a dual system of education which will enable application of best practice not only to the present generations but also to the future ones.

The goal of the seminar was realization of cooperation of higher education institutions in the region, representation of the systems of education of the countries participants in the seminar and mutual participation in European programs of support to higher education. Using presentations, a large number of participants presented the system of education in the countries they come from and pointed out possibilities of cooperation of higher education institutions in the region. Professional higher education in Europe, regional cooperation and other issues dealing with improvement of this area of higher education were also discussed in the seminar.

SHORT CYCLE HIGHER EDUCATION – SCHE FOR ENHANCED EMPLOYABILITY IN A REAL ECONOMY

by mag. Majda Kralj and Alicia-Leonor Sauli-Miklavcic

Importance and development of higher professional education in EU and the world

Professional Higher Education in the world appears under different names: as "Community colleges" or "Further Education" awarding "Bachelor degree", "Diploma certificate" or similar. In the OECD countries there is even one third of the population studying at the level and field of college vocational studies (English acronym "SCHE" – SHORT CYCLE HIGHER EDUCATION). This segment of study is widely spread in Canada, Australia, New Zealand and the United States. In the USA it exists since 1901.

In the EU countries it is positioned at the fifth level of education within EQF – with about 2.5 million people students at this level, mostly in France, the UK, Nederland and Denmark. Some countries in Europe do not yet have it included in the regular education system, such as Croatia and other countries of the South-Eastern Balkans. On the other hand, in some countries, e.g. Czech Republic, there are different variations of this study, so it can be shorter or longer. In countries with unambiguous system of higher education, such as United States, United Kingdom, and other Anglo-Saxon countries, it is provided within independent institutions named "Colleges". In countries with a binary system of higher education, such as the Netherlands, Belgium, Germany, main part of continental Europe, this part of HE is an option within applicative HEIs, named „Universities of Applied Sciences“ or „University Colleges“. SCHE is organized as an independent branch.

Mission of short cycle higher education-SCHE:

- Quick transfer of professional knowledge to meet the regional needs in the economy, in order to support better employability in medium and small enterprises in the field of entrepreneurship and management.
- The development of the programme is running parallel with economic subjects.
- Obtaining qualifications to enter the labour market or as a front access to other higher education institutions.

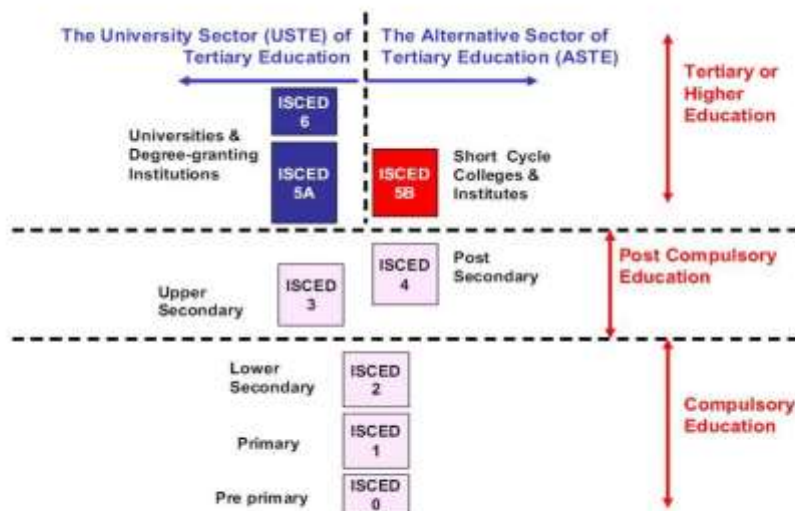
- Lifelong learning with the options of re-training unemployed – in the form of part – time studies.
- Reducing the dropout rate in higher education,
- Flexible education, which is adapted to the needs of the regional economy.

Recommendation by the International Seminar for SCHE and Community Colleges in Europe and United States, from June 2012, which was published in Amsterdam (EURASHE, BIBB, AoC), is that each country fully implements SCHE, since it is the level of education, based on the Dublin Descriptors as "Intermediate level of Higher Education", and is included in the Bologna process as the fifth level in the EQF.

SCHE, as level 5, actually represents a bridge between higher education (level 6) and secondary vocational education (level 4 EQF).

Introduction

Europe stresses more and more the necessity of some kind of education under the name "short cycle higher education" or "sub-degree level" or "short cycle level."

Source: Mikhaïl (2006). Reprinted with permission.

Picture 1. Schematic display of tertiary educational programs

EURASHE („The European Association of Institutions in Professional Higher Education“) in its study from 2003 warns that in Europe there are 2.5 million students enrolled in the short tertiary education, which should in

no case be neglected, if we want to become the most dynamic knowledge-based economy in the world – which is a strategic goal by the year of 2000, defined by the Council of Europe. It was concluded that it is a vital part of education and a segment of higher education that contributes significantly to the development of LLL. This is the reason why it is recommended that short tertiary education becomes a bridge between the university degree study and the Bologna process. This is why it is necessary to continue developing a credit system, diploma supplement, programme accreditation and systems of quality assurance.

Development of SCHE in Slovenia

Professional higher education in the Slovenian education system is defined as a part of SCHE (Klausius 6/1). Although in some other EU countries there are still uncertainties about the status of SCHE and above all the naming of this degree, the qualifications and learning outcomes at the EQF in this level of education are clear. The modernized SCHE in Slovenia fully meets all defined learning outcomes and qualifications, defined by level 5 EQF descriptors.

The first new European comparable sport cycle study programmes, created on the base of real LM needs of the economy, were adopted in Slovenia in 1996. With the development of higher education both in Slovenia and Europe it is evident that we need to change SCHE legal basis and regulations. For Slovenia the declaration on the European Higher Education Area in Bologna in June 1999 indicated that we need a recognizable inclusion of SCHE in tertiary education, regulation of the status of this kind of colleges and the introduction of elements such as study loans, diploma supplement and quality assuring and monitoring. The first SCHE Act as adopted in 2004. It has taken into account the structure of tertiary education and its construction in other EU countries. Professional standards, which are the basis for the development of study programmes, must be comparable due to the free flow of people and recognition of professional qualifications in the EU. The importance of this is even greater, as Europe seeks for more recognizable, transparent and comparable educational system, which must be of better quality as well. The development of SCHE in the Republic of Slovenia, including a shorter version of tertiary education, and its international comparability, was taking place in accordance with the Bologna and Copenhagen Declaration in the years of 2007-2008, and it included the following elements:

- establishment of the credit system;
- publishing diploma supplements in foreign language;
- professional autonomy of higher vocational colleges and at the same time ensuring the quality and professional standards in the study work;
- realization of social partnership in the planning and execution of several academic studies;
- strengthening the expertise of deciding on programmes of study in the relevant expert commission;
- strengthening the position of students in adoption of decisions in bodies at the school level and at the state level;
- establishment of a unified system for determining and ensuring the quality of the studies as part of tertiary education.

SCHE is by designing the programmes in the years 2007/2008 into a module form, accredited with 120 ECTS and included at the level 6 in the Slovenian national quality framework (NQF) and establishing the unique system of quality control within the National Agency for quality of higher education (NAKVIS/NQAA) has become an inseparable part of the higher educational system, which had comparable educational systems in other European countries (Netherlands, Denmark, Great Britain, Ireland, the Czech Republic...). It all led to the fact that today SCHE managed to increase the number of items that differentiate it from secondary school education, compared to the situation at the very beginning of introducing the SCHE in Slovenia.

The existing network of SCHE institutions in the year 2014 includes 52 public and private institutions, which have established entrepreneurial societies. Two of these 52 are independent public institutions, while the others are organizational units of school centres which also provide secondary vocational and secondary professional education. Two private schools have a concession, awarded by the state.

A new legislation on SCHE from 2013 retains the positive elements of SCHE such as a highly practice-oriented study, which is based on coordinated and clearly defined needs of employers. The programmes are set up as a special form of tertiary education and are focused on professional orientation of the participants.

This is why they differ from university studies. The amount of 40% of the programme is dedicated for practical training in companies. The programmes allow the achievement of SCHE to work in occupations that are listed in the occupational standard.

Occupational standards on the base of proposal by the Chamber of Commerce or the relevant ministries are approved by the Minister, responsible for the field of profession. The standards list professions, typical description of the work within the professions and their difficulty

level. These are in some way orders by employers addressed to educational sphere, regarding what competence should a graduate student have developed, and what is the role and the distribution of the work. The accreditation of study programme in SCHE field is conducted by a committee composed of a social partnership, under the name of Professional Council of the Republic of Slovenia for professional and vocational education, operating under the Ministry of Education, Science and Sports.

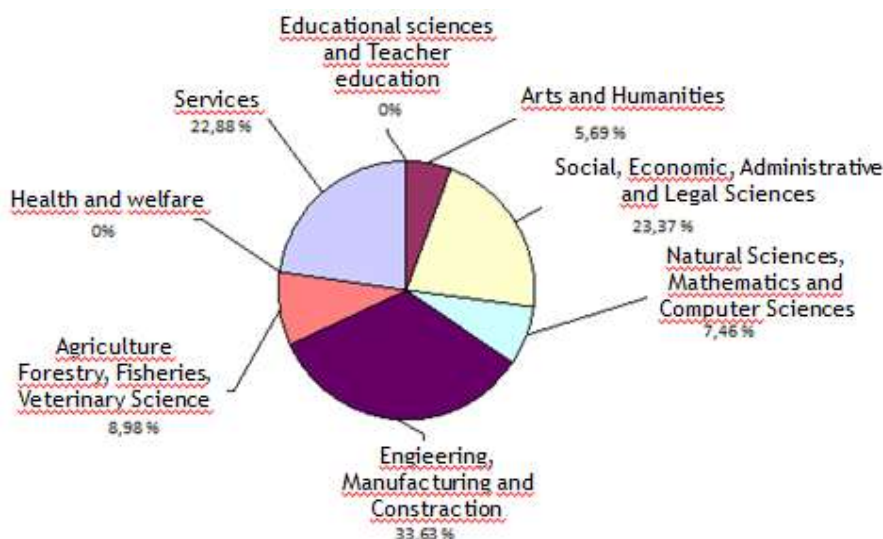
List of SCHE programmes with the statistical data in the year 2014

2013/2014 52 of SCHE institutions (28 public within school centres, 2 independent and 22 private, 2 of them with concession) offer 30 different study programs:

Automotive Management, Bionics, Economics, Electrical Engineering, Electronics, Photography, Geotechnology and mining, Hospitality and Tourism, Forestry and Hunting, Construction, Horticulture, Information Technology, Woodworking, Logistics Engineering, Cosmetics, Media Production, Mechatronics, Nature Protection, Design of Materials, Social Networks Organizer, Business Secretary, Mechanical Engineering, Telecommunications, Countryside and Landscape Management, Environmental Protection and Sanitation, Nutrition, Security, Wellness, Senior Police Officer, Developing visual Communication and Marketing.

The share of enrolled by area by KLASIUS-P in academic year 2012/2013 for the full-time study:

- Educational Sciences and Teacher Education 0%
- Art and Humanities 5.96%,
- Social, Economic, Administrative and Legal Sciences 23.37%
- Natural Sciences, Mathematics and Computer Sciences 7.46%
- Engineering, Manufacturing and Construction 33.63%
- Agriculture, Forestry, Fisheries, Veterinary Sciences 8.98%
- Health and Welfare 0%
- Services 22.68%

Picture 2. The distribution of tertiary education by occupation

Graduates of SCHE and their employment

In the year 2013 both genders were equally represented. In higher education, the share of women is almost 70%. The share of part-time graduates is almost 80%, and the full-time 20%, which indicates the mission of SCHE as a part of lifelong learning. Among all graduates of undergraduate studies, graduates of SCHE represent between 20% in the last 10 years. In the structure of unemployed in the labour market in the last 10 years, at the time of increased economic recession, only 3-4% of SCHE graduates are unemployed. The share of tertiary educated graduates in the past five years due to growing structural inconsistencies represents about 13%. The reason lies in the large number of graduates of humanities.

QA in SCHE:

- External institutional/programme evaluations – (by NQAA) by the standards of higher education, evaluation every 5 years
- Inspection of the Ministry (MIZŠ) - regular and extraordinary reviews
- Accreditations/re-accreditation based on programme enrollment, authority of the Ministry, every 5 years
- EU Project IMPLETUM 2011: 20 colleges have received the label for the established system of quality in SCHE

- 3 private colleges with international standard ISO: 9001: 2008, the evaluation every year
- Few colleges with a national quality label from the Adult Education Centre Slovenia.

"POKI- Qualitative education for adults," evaluation every 3 years

At the end of 2014 all of the first external evaluations of higher vocational colleges were completed after the acceptance criteria for the evaluation of SCHE institutions by NQAA.

Opportunities for improvement and further development

- Outdated knowledge for rigid administrative procedures of accreditation,
- Too low percentage of full-time students graduating,
- Increase the percentage of children enrolled as full-time students and bring it closer to the OECD average,
- Increase the autonomy for schools: open curriculum and habilitation of lecturers in SCHE (Re-appointment of lecturers – done by the school itself),
- Rationalisation of schools network: regional centres/polytechnics with more programmes,
- Strengthen the professional services: Association of higher vocational colleges (quality, international, cooperation, legislation),
- Transition of graduates to all higher education study programmes,
- Greater international mobility of students and lecturers,
- Joint international programmes,
- Special emphasis on learning outcomes (LO) and student centred learning (SCL) such as project work within the companies, innovative methods of learning with the use of ICT, according to the recommendations of communiqué of the Ministerial Conference in Bucharest 2012.

Recources

http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/visje_strokovno_izobrazevanje/, 10.03. 2009 http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1648, 17.04. 2014
http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2140, 19.04. 2014
<http://www.eurashe.eu/documents/library/publications/>, 15.10. 2014
http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_srednje_in_visje_solstvo_ter_izobrazevanje_odraslih/visjesolsko_izobrazevanje/, 13.11. 2014
<http://test.nakvis.si/sl-SI/Content/Details/70>, 13.11. 2014

PRIVATE EDUCATION CHALLENGES IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Biljana Apostolova, General Manager, MIT University

Introduction

We are witnessing the rapid development of the society in which the dynamics reaches unprecedented pace. Improving the overall process has always been a challenge for the people who run things. The new trends have already changed the needs and the values of knowledge and learning once for good and turned them into lifelong learning without interruption.

Any society that cares about its future must have properly educated experts from a wide range of scientific fields. In Europe there are emphasized trends for unifying the contents of the faculties in order to provide greater mobility of students and teachers, but also to create a more efficient system of education. If we want to fit into the European and world trends in the development of higher education and if we require progress in all areas of the society, it is necessary to establish institutions of higher education that will be educating staff that will acquire not only scientific - theoretical but also applicably practical knowledge.

Therefore, the establishment of the private University MIT Skopje was due to the needs of the European and global trends and the needs of this new society that strives to follow European trends .

Profile of MIT University MIT University is an accredited higher education institution founded in 2008. Today, the University in its composition has nine units: Faculty of Management, Faculty of Computer Science and Technology, Faculty of Architecture, Faculty of Environmental Resources Management, Faculty of International Tourism, Faculty of Security, Criminology and financial control, College of Aeronautics, Faculty of Law, International Relations and Diplomacy and Faculty of Psychology, where 1,200 students are currently studying. There is an ongoing process for accrediting the Faculty of Dental Medicine and Medical College of Cosmetology and Physiotherapy.

The mission of MIT University is to create interdisciplinary and innovative academic institution, which will be focused on students' needs in the process of creating a new critical and a wide range profiled future specialists in their field. The university prepares students for an independent life of a high quality in terms of the manifestation of their entrepreneurial spirit and leadership in their field.

MIT University enables students to appreciate the humanitarian values and through socialization to nurture democratic traditions, achievements and civic orientation in the society, to harmonize the new technology advancements and the imperatives of the global community, to encourage students to economic traditions, but also to see the possibilities of regional human reciprocity and specifications embedded in the system of values, respecting the individual.

MIT University teaches students to foster a spirit of unity and cooperation respecting mutual trust and respect for the man. MIT University teaches students that acquired theoretical and practical knowledge will be implemented for the needs of humanity and that acquired knowledge will lead to the top of the success through continuous learning improvement and practical implementation.

The aim of MIT University is to incorporate universal and current developments in the profiling of future graduates and postgraduates who will be actively involved in society and become leaders in their profession.

Collaboration with academic and professional institutions in the country, the region and abroad MIT University by implementing the ERASMUS program allows students and teaching staff mobility not only for studying and exchanging knowledge, but also for getting to know the values of European universities. We are also conducting the program MEVLANA of Turkey for exchanging students and professors University of Istanbul, Republic of Turkey.

MIT University also concludes agreements with the private sector enterprises for continuous training in order to improve the quality of the teaching process which includes renowned experts, domestic and foreign. In our laboratory for food quality and safety, accredited by the Ministry of Agriculture, Forestry and Water Economy, we provide analysis of the composition of the soil with recommendations for crop farmers, we examine the quality of imported seed and planting materials, as well as imported foods, evaluating their nutrition quality and safety.

Problems and challenges that MIT University encounters as a private higher education institution in the Republic of Macedonia The main challenge facing universities in the Republic of Macedonia is fast, unfortunately often inadequate and insufficiently adapted changes of the Law on Higher Education of the Republic of Macedonia. The Ministry of Education and Science since 2008 has brought 15 substantial changes in the law, where large uncertainties and numerous collisions in the articles of the Law were observed. Moreover, recently the new Law on Higher Education was promptly voted, whose entry into force was dismayed because of the unsatisfied academic community in Macedonia. One reason for the urgent adoption of this law, according to the Ministry, was

the decline of quality in higher education, which does appear exactly as a result of the introduction of so-called "dispersed Studies" of the state universities: colleges opening in almost all cities of the Republic of Macedonia, that were not equipped neither with teachers, nor with spatial or technical conditions, or adequate infrastructure. But the financial costs for students were minimal, which directly adversely affected the private universities in Macedonia, which are aspiring, despite all difficulties, to continue maintaining the high quality of higher education in the country.

Moreover, MIT as a private university in Macedonia, a country which is not a member of the European Union, meets the problem of unilateral mobility of students and teachers in implementing the ERASMUS program. Namely, despite our complete readiness for exchange, the financial burden for admission of students and teachers falls entirely on the MIT University.

Conclusion

These problems are only a small part of the challenges that MIT University as a private university is facing in the higher education sector in the country. Nevertheless, the university is not giving up the basic principles for implementing quality-oriented education for the students in the process of creating a new critical and a wide range profiled future specialists in their field. The way, how MIT University fulfills the mission and the goals, is production and implementation of quality in various programs of studies in the spirit of the Bologna Declaration, engaging professors from the state and abroad, meeting the needs of students for acquiring quality knowledge, coordinating with the institutions. All this meets the needs of the organizations by educating the staff with applicative knowledge, by creating an academic environment where the process of acquisition of knowledge comprises not only the theory, but also the needs of the practice, which is based on defined scientific achievements.

I believe that this seminar has the potential to facilitate interinstitutional cooperation to ensure a mutual initiative and active participation in order to overcome the problems and challenges in the higher education sector in the region, that all of us, committed to high quality education are facing with.

VISOKE ŠKOLE VOJVODINE

dr Branko Savić, Direktor Visoke tehničke škole strukovnih studija u Novom Sadu

- Površina: 21.506 km²
- Broj stanovnika: 1.931.809 miliona; 26,87% stanovnika u Srbiji
- Etničke zajednice: Srbi, Mađari, Rumuni, Slovaci, Hrvati, Rusini i još dvadeset različitih etničkih zajednica
- Jezici: srpski, mađarski, rumunski, slovački, hrvatski, rusinski (u službenoj upotrebi u pokrajinskoj administraciji)
- Ukupan BDP: 8,43 milijarde evra; BDP po glavi stanovnika – 4.335 evra (2011.g.)
- Uvoz: 30% u ukupnom uvozu RS; Izvoz: 36,4% u ukupnom izvozu RS (2012.g.)
- Radno aktivno stanovništvo: 760.721 (2012.g.)
- Stopa nezaposlenosti: 26,7 % (2012.g.)
- Visoko školstvo: tri univerziteta, dvadeset četiri fakulteta i četiri naučna instituta, blizu 4.800 zaposlenih u naučnoistraživačkoj oblasti

Mreža visokih škola Vojvodine

1. Visoka poslovna škola strukovnih studija Novi Sad
2. Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Novi Sad
3. Visoka tehnička škola strukovnih studija Novi Sad
4. Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Sremska Mitrovica
5. Visoka škola strukovnih studija za menadžment i poslovne komunikacije Sremski Karlovci
6. Visoka tehnička škola strukovnih studija Subotica
7. Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Subotica
8. Visoka tehnička škola strukovnih studija Zrenjanin
9. Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Kikinda
10. Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača "Mihailo Pavlov" Vršac

Visoka tehnička škola strukovnih studija u Novom Sadu

Direktor: dr Branko Savić. e-mail: skola@vtsns.edu.rs

WEB: www.vtsns.edu.rs

Adresa: Školska 1, 21000 Novi Sad

Telefon: 021/4892-500, faks: 021/4892-515

Telefon sekretara: 021/4892-511, Studentska služba: 021/4892-507

Ugovorena saradnja sa institucijama širom sveta:

1. The Technical University in Zvolen, Slovakia
2. Technická univerzita vo Zvolene, Drevárska fakulta, Katedra protipožiarnej ochrany
3. "Politehnica" University of Timișoara
4. Saint-Petersburg University of State Fire Service of EMERCOM of Russia
5. Federal State Educational Institute of Higher Professional Education Civil Defense
6. Academy (CDA) EMERCOM of Russia
7. St. Petersburg State Forest Technical Academy, Russia
8. Veleučilište u Karlovcu
9. Visoka škola za sigurnost, Zagreb
10. Universiteti Shtetëror i Tetovës, Skoplje, Makedonija
11. Služba zaštite i spasavanja, Bar, Crna Gora
12. Macon College, School of Information Technology, Macon, Georgia, USA

Godinama organizuje Međunarodne naučne konferencije:

1. Zaštita od požara i eksplozija (XII), oko 100 učesnika, u oktobru, svake druge godine, u Novom Sadu
2. Rizik i bezbednosni inženjering (X), oko 150 učesnika, u februaru, svake godine, na Kopaoniku
3. InSITE 2011 - oko 150 učesnika, iz 35 zemalja sveta
4. Knowledge Management, oko 100 učesnika, u saradnji sa Državnim koledžom MEKON, GA, SAD
5. Informatika i upravljanje znanjem, konferencija 2015. godine, na Kopaoniku

Visoka tehnička škola strukovnih studija Zrenjanin

Direktor: dr Smiljana Mirkov, E-mail: office@vts-zr.edu.rs,

WEB: www.vts-zr.edu.rs

Adresa: Đorđa Stratimirovića 23, 23000 Zrenjanin

Telefon: 023/565-896, Faks: 023/565-896

Telefon sekretara: 023/565-896, Studentska služba: 023/562-389

Osnovne strukovne studije

- Tehnološko inženjerstvo
- Inženjerski menadžment
- Mašinsko inženjerstvo
- Tekstilna konfekcija i dizajn

Specijalističke strukovne studije

- Tehnologija
- Mašinstvo

Visoka tehnička škola strukovnih studija u Subotici

Direktor: dr Eva Pataki, e-mail: office@vts.su.ac.rs

WEB: www.vts.su.ac.rs

Adresa: Marka Oreškovića 16, 24000 Subotica

Telefon: 024/655-201, Faks: 024/655-255

Telefon sekretara: 024/655-239, Studentska služba: 024/655-229

Osnovne strukovne studije

- Informatika
- Elektrotehnika
- Mašinstvo
- Tehnički komunikacioni menadžment
- Mehatronika

Specijalističke strukovne studije

- Mehatronika

Visoka poslovna škola strukovnih studija Novi Sad

Direktor: dr Dragica Tomić, e-mail: skola@vps.ns.ac.rs

WEB: www.vps.ns.ac.rs

Adresa: Vladimira Perića Valtera 4, 21000 Novi Sad

Telefon: 021/485-4004, Faks: 021/6350-367

Sekretar: 021/485-4006, Studentska služba: 021/485-4030, 021/485-4052

Osnovne studije

- Finansijsko poslovanje i računovodstvo
- Trgovina i međunarodno poslovanje
- Preduzetnički biznis
- Turizam i hotelijerstvo

Specijalističke studije

- Bankarstvo i osiguranje
- Menadžment

Saradnja

- Saradnja sa Agencijom nemačke Vlade za tehničku saradnju (GTZ);
- Članstvo u Evropskom udruženju razvojnih istraživačkih i obrazovnih instituta
- (EADI);
- Razvoj preduzeća Jugoistočne Evrope SEED (Southeast Europe Enterprise Development);
- Sporazum o organizaciji postdiplomskih studija iz područja elektronskog poslovanja (Aladin, Alpe – Adria inicijativa);
- Učešće u projektu Akademska rekonstrukcija Jugoistočne Evrope koju, u okviru Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope, vodi nemačka organizacija DAAD (Deutscher Akademischer Austausch Dienst);
- Članstvo u CEEMAN – Central and East European Management Development
- Association (Asocijacija za upravljanje i razvoj u Centralnoj i Istočnoj Evropi);
- Članstvo u BUSINET mreži za razvoj programa poslovnog obrazovanja iz Velike Britanije;
- Članstvo u mreži KEN (Mreža za ekonomiju znanja) iz Brisela, Belgija
- Magna Karta Koledž, Oksford, Velika Britanija
- Siti koledž, Norič, Velika Britanija (City College) ;
- Berufs akademija, Mozbah, Nemačka;
- Sanktpeterburški politehnički državni univerzitet, Rusija;
- Međunarodna visoka škola upravljanja, Sankt Peterburg, Rusija;
- Viša strukovna škola iz Brežica, Slovenija;
- Visoka poslovna škola DOBA iz Maribora, Slovenija;
- Univerzitet Andrzej Frycz Modrzewski, Krakov, Poljska;

Visoka škola strukovnih studija MPK Sremski Karlovci

Direktor: dr Miladin Kalinić, E-mail: info@mpk.edu.rs

WEB: www.mpk.edu.rs

Adresa: Mitropolita Stratimirovića 110, 21205 Sremski Karlovci

Telefon: 021/881-862, Faks: 021/881-862

Telefon sekretara: 021/881-862, Studentska služba: 021/881-862

- JEDINA privatna visoka škola strukovnih studija u APV.
- JEDINA visoka škola strukovnih studija u APV koja ima akreditovan smer za ugostiteljstvo.
- JEDINA obrazovna institucija u RS koja je ušla u proces dobijanja statusa Ekoškole, koji je podržan od Programa UN za životnu sredinu (UNEP) i Organizacije UN za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO).
- DRUŠTVENO ODGOVORNA organizacija

Osnovne strukovne studije:

- Menadžmet trgovine i marketinga
- Manadžment poslovnih komunikacija
- Manadžment u ugostiteljstvu
- Preduzetništvo

Ima zaključene sporazume o naučnoj, obrazovnoj i kulturnoj saradnji sa:

- Visokom školom za inspekcijski i kadrovski menadžment iz Splita,
- Veleučilištem Hrvatsko zagorje iz Krapine,
- Visokom školom poslovnog menadžmenta „Primus“ iz Gradiške,
- Visokom školom za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici,
- Visokom školom za uslužni biznis u Sokolcu, Istočno Sarajevo,
- Univerzitetom za turizam i menadžment u Skoplju
- Fakultetom za menadžment F@M iz Novog Sada.

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Novom Sadu

Direktor: mr Jovanka Ulić, e-mail: vsovinfo@gmail.com WEB:
www.vsov.edu.rs

Adresa: Petra Drapšina 8, 21000 Novi Sad

Telefon: 021/451-683, Faks: 021/452-441

Telefon sekretara: 021/451-683, Studentska služba: 021/451-288

Osnovne strukovne studije

- obrazovanje vaspitača dece predškolskog uzrasta

Specijalističke strukovne studije

- obrazovanje vaspitača dece predškolskog uzrasta

Ugovorena saradnja sa institucijama u Evropi:

1. Pädagogische Hochschule Zürich (Zurich University of Teacher Education), CH
2. Manchester Metropolitan Universty, UK
3. Univerzitet u Baji (EJF), HU
4. University of Maribor, Faculty of Education, SLO

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače i poslovne informatičare – Sirmijum, Sremska Mitrovica

Direktor: dr Slađana Milenković, E-mail: sekretarijat@sm-vaspitac.edu.rs

WEB: www.vs-sirmium.sm.ac.rs

Adresa: Zmaj Jovina 29, 22000 Sremska Mitrovica

Telefon/faks: 022/621-864, Sekretar i službe: 022/621-864

Osnovne studije

- Strukovni vaspitač
- Strukovni vaspitač – menadžer
- Strukovni vaspitač dece u jaslicama
- Strukovni poslovni informatičar

Specijalističke studije

- Strukovni vaspitač specijalista za rad sa decom sa posebnim potrebama.

1. Učesnik TEMPUS projekta Harmonization of Preschool Teacher Education Curricula in
2. Serbia (2013-2016)
3. Organizator pet međunarodnih naučnih konferencija na temu inkluzije
4. Saradnja sa univerzitetima iz Kopra, Mančestera, Baje, Volgograda, Maribora...
5. Državna visoka škola sa tradicijom dugom više od pola veka.
6. NAGRADE USTANOVE: Vukova povelja za vrhunska ostvarenja u razvoju obrazovanja i nacionalne kulture, 2010.
7. „Kapetan Miša Anastasijević“ za visok nivo obrazovanja i njegovu primenu u praksi, 2011.

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače “Mihailo Palov” Vršac

Direktor: doc. dr Jelena Prtljaga, e-mail: vsvasdirektor@hemo.net

WEB: www.uskolavrsac.edu.rs

Adresa: Omladinski trg 1, 26300 Vršac

Telefon: 013/833-420, Faks: 013/832-517

Osnovne strukovne i specijalističke studije na tri jezika: srpski, rumunski i romski.

1. Nosilac TEMPUS projekta Harmonization of Preschool Teacher Education Curricula in Serbia (2013-2016)
2. Organizator 20 međunarodnih naučnih konferencija na temu darovitosti
3. Učesnik projekta prekogranične saradnje (CARDS i IPA)
4. Saradnja sa univerzitetima iz Temišvara, Arada, Rešice, Baje, Ljubljane, Maribora, Zagreba, Mančestera, Portsmuta, Bitolja, ...

Visoka škola za obrazovanje vaspitača Kikinda

Direktor: dr Zoran Mijić, e-mail: vssov@businter.net

WEB: www.vaspitacka.edu.rs

Adresa: Svetosavska 57 , 23300 Kikinda

Telefon škole: 0230/439-250, Telefon studentske službe: 0230/22-423

Faks: 0230/22-423

Osnovne strukovne studije

- Strukovni vaspitač dece predškolskog uzrasta
- Strukovni vaspitač za tradicionalne igre
- Strukovni vaspitač dece u jaslicama, zdravstvenim i socijalnim ustanovama

- Strukovni pedagoški asistent

Specijalističke strukovne studije

- Metodika razvoja govora
- Metodika fizičkog vaspitanja
- Metodika kulture pokreta i muzike
- Metodika upoznavanja okoline
- Metodika likovnog vaspitanja
- Inkluzivno vaspitanje

- VŠSSOV u Kikindi organizuje Međunarodnu, interdisciplinarnu naučnostručnu konferenciju „Metodički dani”,
- Škola objavljuje Zbornik radova koji prati rezultate istraživanja, oglede, eseje iz pedagoško-psiholoških i drugih oblasti. Zbornik nastoji da prati teoriju i praksu obrazovanja i vaspitanja u Srbiji i svetu.

AKTIVNOSTI OSTVARENE NA POLJU MEĐUNARODNE SARADNJE

- sporazum o međunarodnoj saradnji sa dva fakulteta Zapadnog univerziteta iz
- Temišvara, u Rumuniji,
- sporazum sa institutom “Independent Siberian Institute” iz Novosibirska, u Rusiji,
- sporazum o poslovno-tehničkoj saradnji s Južnim državnim univerzitetom iz
- Rostova na Donu, u Rusiji,
- saradnja sa Katedrom za muzikologiju Fakulteta društvenih nauka Eötvös Loránd
- Univerziteta iz Budimpešte,
- sporazum o poslovno-tehničkoj saradnji s Univerzitetom “Luigj Gurakuqi” iz Skadra u Albaniji,
- sporazum sa JU Centar za kulturu Kolašin iz Crne Gore.

Visoka strukovna škola za obrazovanje vaspitača i trenera, Subotica

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Subotica

Direktor: dr Dragutin Rajić, e-mail: vsovsu@gmail.com, WEB:

www.vsovsu.rs

Adresa: Banijska 67, 24000 Subotica

Telefon: 024/547-870, Faks: 024/547-870

Telefon sekretara: 024/547-870, Studentska služba: 024/547-870

Osnovne strukovne studije

- Strukovni vaspitač predškolske dece,
- Trener,
- Strukovni likovni umetnik,
- Strukovni nutricionista dijetetičar.

Specijalističke strukovne studije

- Strukovni vaspitač predškolske dece,
- Strukovni vaspitač za fizičko vaspitanje,
- Strukovni vaspitač za likovno vaspitanje,

- Strukovni vaspitač za rad sa decom sa posebnim potrebama.

Za sledeću godinu uvodi se studijski program strukovne medicinske sestre.

KAPACITETI STRUKOVNOG OBRAZOVANJA U REPUBLICI SRBIJI

dr Dejan Blagojević, Direktor, Visoka tehnička škola strukovnih studija Nis

Abstract: *Strukovno obrazovanje predstavlja vitalni deo sistema visokog obrazovanja Republike Srbije, koji je u proteklom desetogodišnjem periodu, uspešno sprovedo reforme u skladu sa evropskim perspektivama razvoja u ovoj oblasti. Sprovedene reforme su unapredile postojeće istvorile uslove za razvoj novih kapaciteteta strukovnog obrazovanja. Ovaj prikaz ima za cilj da relano prikaže stanje u sistemu strukovnog obrazovanja i pruži jasne smernice njegovog daljeg razvoja u okvirima jedinstvenog evropskog prostora visokog obrazovanja*

ključne reči: *visoko obrazovanje, zakonska rešenja, reforme, KASSS, studenti, SKASSS; nastavno osoblje, tržište rada, partnerstvo, razvoj, izazovi, EHEA.*

Uvod

Razvoj strukovnog obrazovanja u Republici Srbiji u proteklom periodu, ukazao je na velike potencijale ovog sektora. Kapaciteti ustanova, nastavnog i ne nastavnog osoblja, studenata i pozicija na tržištu rada, u potpunosti opravdava postojanje ovog sektora, koji čitav sistem visokog obrazovanja Republike Srbije čini efikasnijim. Duga tradicija, veliki broj svršenih studenata, praktični rezultati, u nekim oblastima i pionirski, dali su svoj puni doprinos razvoju modernog srpskog društva.

Preteče strukovnog obrazovanja u Republici Srbiji jesu više domaćinske i trgovačke škole formirane još pre drugog svetskog rata. Potreba za njima jasno se odslikavala kroz stanje srpskog društva u tom periodu, slaba industirija i tržište uglavnom okrenuto ka sektoru usluga i trgovine.

Posle drugog svetskog rata, privredna slika Srbije se menja iz korena, što samo po sebi povlači i potrebu za nekim novim veštinama i znanjima. Najstarija posleratna viša škola osnovana je 1952. godine u Novom Sadu. Tokom pedesetih godina, najveći broj tadašnjih viših škola bile su više pedagoške škole, gde se edukovao nastavnički kadar za osnovno obrazovanje

Krajem 50-tih godina, prošlog veka, osnovane su sledeće više škole: Viša komercijalna škola u Beogradu (1956.), Viša železnička škola u Beogradu (1957), Viša tekstilna škola u Beogradu (1958.), Viša

pedagoška škola u Prištini (1958.), Viša politehnička škola u Beogradu (1959.), Viša politehnička škola u Novom Sadu (1959.), Viša tehnička mašinska škola u Zemunu (1959.)

U svom razvoju više škole su imale niz transformacija, ne samo u nastavnim planovima i programima nego i u organizacionim aspektima. Moglo bi se reći, da su se od svog osnivanja ove ustanove uvek nalazile na „vetrometini“, propisa i zakona, kao i tehničko tehnoloških izazova, koji su samo osnaživali njihove kapacitete.

Sa stanovišta reformi i modernizacije visokog obrazovanja strukovne orijentacije, ključna je 2005 godina, kada je usvojen možemo slobodno reći *istorijski zakon o visokom obrazovanju* kojim su utemeljena načela Bolonje. Puna primena gotovo svih odredbi pomenutog zakona, izmenila je profil strukovnog obrazovanja i stvorila uslove za njegovu modernizaciju i njegovu evropsku perspektivu. Jedan od razloga za uspešu primenu pomenutog zakona leži i u činjenici da je većina škola već tokom 2002. godine, uvela postulate Bolonje. Prvi sistem akreditacije uspešno je sproveden tokom 2007, kada su sve strukovne škole prošle akreditaciju i dobile dozvole za rad, odnosno uspešno se transformisale iz viših u *Visoke Škole Strukovnih Studija*. Pomenuta transformacija podrazumevela je niz tehničkih i institucionalnih reformi. Nakon 2007, potrebno je istaći 2010 godinu, kada je postojeći zakon pretrepeo odgovarajuće izmene. „*Strategija o razvoju obrazovanja u Republici Srbiji do 2020*“. godine, doneta je 2012. godine i dala je najšire okvire budućeg razvoja strukovnog obrazovanja u Republici Srbiji. Strategija je jasno definisala postojeće probleme u strukovnom obrazovanju. Te 2012. Godine, strukovne škole su ušle u drugi krug akreditacije iz koga su izašle još jače, modernije i otvorenije ka društvu i tržištu rada. Konačno, izmenama i dopunama zakona o visokom obrazovanju iz septembra 2014. godine, zaokružen je prvi ciklus reformi koji se ogledao u uvodjenju strukovnog mastera i definisanjem članstva predstavnika strukovnog obrazovanja u KAPK-u. Institucionalni okviri zaokruženi su tokom 2010. i 2011. godine, kada su formirane *Studentska Konferencija akademija strukovnih studija* i *Konferencija akademija strukovnih studija*, čime je položaj strukovnog obrazovanja dodatno utvrđen, a uticaj na tokove razvoja visokog obrazovanja ojačan i olakšan.

AKTUELNO STANJE I PERSPEKTIVE RAZVOJA

Danas, na prvu godinu strukovnih studija u Republici Srbiji upisuje se ukupno 21.043 od čega na fakultetima iniverziteta i visokim škola 778 mesta. Poredeći sa podacima koji se odnose na akademske studije konstatujemo da se 31% "brucoša" opredeljuje za strukovne studije. Studentima strukovnih studija na raspolaganju je 305 studijskih programa na osnovim, odnosno 139 programa na specijalističkim studijama. Nastava na strukovnim studijama se izvodi iz svih pet naučnih polja.

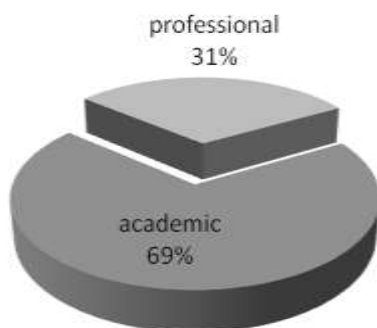

Fig 1: Studentratio academic /professional studies in Republic Serbia

U tehničko tehnološkom polju imamo akreditovano ukupno 172 programa na osnovim i 83 programa na specijalističkim studijama, u okviru društveno humanističkog polja akreditovano je 94 studijskih programa na osnovim i 40 programa na specijalističkim, u okviru medicinskog polja imamo akreditovano 25 programa na osnovim i 14 programa na specijalističkim i u okviru umetničkog polja akreditovano je 10 studijskih programa na osnovim i 1 na specijalističkim studijama. Nastava iz prirodno matematičkog polja izvodi se na programima strukovnih studija akreditovanih na fakultetima i visokim školama. Ako se uzmu u obzir striktni uslovi za akreditaciju ustanova visokog obrazovanja i studijskih programa, propisani od strane KAPK-a i Nacionalnog Saveta za Visoko Obrazovanje, može se steći realna slika o stvarnim kapacitetima strukovnog obrazovanja u Republici Srbiji.

Nosioci obrazovnog procesa, nastavno i ne-nastavno osoblje, unutar sistema visokog obrazovanja strukovne orijentacije, prilagodilo se postojećim standardima i unapredilo se u svakom pogledu. Jasno definisana zvanja nastavnog osoblja, uslovi izbora i reizbora omogućili su jačanje kapaciteta nastavnog osoblja u svakom pogledu. Posebno se

ističu stručni rezultati nastavnog osoblja koji su ostvarani kroz saradnju sa privredom, pozicioniranje unutar komorskog sistema i međunarodnu saradnju. Stepenn naučne kompetencije nastavnog osoblja je u stalnom porastu. Granica starosne strukture nastavnog osoblja, beleži trend smanjenja, što je posledica angažovanja velikog broja mladih asistentata i saradnika. Nastavno osoblje, posebnu pažnju posvećuje metodološko pedagoškom pristupu u radu sa studentima, što se odražava i na kvalitet nastavnog procesa

Sve prethodno navedeno uticalo je i na poziciju strukovnog obrazovanja na tržištu rada. Efikasnost stručne prakse ostaje i dalje otvoreno pitanje za čije rešenje je potrebna šira društveno socijalna podrška. Stalne analize o stepenu zapošljavanja studenata i praćenju njihovog stručnog usavršavanja, jesu poseban kvalitet, koji treba da bude u budućnosti nadograđen uvođenjem centara za karijerno vođenje. Međutim, glavni kvalitet za dobro pozicioniranje na tržištu leži u strukturi studijskih programa, definisanim ishodima i ciljevima istih i setovima veština i kompetencija kojima vladaju svršeni studenti

Međunarodna saradnja u sektoru strukovnog obrazovanja, ogleda se kroz brojne bilateralne ugovore sa visoko školskim ustanovama iz EU-a, učesća u međunarodnim projektima i konferencijama. Preko 30 visokih škola, učestvovalo je u okviru TEMPUS projekata, dok su četiri škole bili i nosioci projekata. (Novi Sad, VISOER Beograd; Užice i Vršac). Takođe, potrebno je istaći i dugogodišnju saradnju grupacije poslovnih škola iz Srbije (Blace, Valjevo, Beograd) sa Univerzitetom primenjenih studija iz Stutgarta. Nove mogućnosti se pružaju kroz IPA, FP7 i Erasmus + projekte. Ako na ovo nadovežemo i članstvo KASSS-a u EURASH-u, jasno se mogu sagledati mogućnosti i perspektive međunarodne saradnje u budućnosti.

Iz svega izloženog, možemo istaći da relevantnost podsistema u pogledu akreditovanih kapaciteta, upisnih kvota, mreže škola, te broja studenata; poluvekovna tradicija visokog strukovnog obrazovanja u Srbiji; dalja saradnja u izvođenju nastave sa privredom i javnim sektorom; dobar menadžment u ustanovama, fleksibilnost i spremnost na promene; kao i međunarodno uporedivi studijski programi su garant daljeg razvoja i još boljeg pozicioniranje na tržištu rada.

ZAKLJUČAK

Analizirajući, istorijski razvoj , zakonske okvire, sa posebnim osvrtom na zakonska rešenja iz 2005, 2010 i 2014, uz realan pregled aktuelnog stanja, jasno su definisane perspektive daljeg razvoja kao i predviđeni neki od glavnih izazova, sa kojima će se ovaj sektor susreti u budućnosti. Analizirane činjenice jasno pokazuju da je ovaj sektor uspešno sproveo predviđene reforme, usvojio u punoj meri načela politike kvaliteta i zauzeo odgovarajuću poziciju na tržištu rada u Republici Srbiji, regionu i šire. Na osnovu istaknutog, uzimajući u obzir i unapredjenje međunarodne saradnje, kroz članstvo u EURASH-u, učešće u brojnim međunarodnim projektima, kao i kroz bilateralne ugovore, sa punim pravom se može istaći, da je ovaj sektor visokog obrazovanja R. Srbije, ravnopravni deo EHEA.

UČEŠĆE INSTITUCIJA ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA U PROGRAMU ERAZMUS+

Marija Filipovic Zegovic, Upravitelj Fondacije Tempuc-Erasmus

MOGUĆNOSTI UČEŠĆA INSTITUCIJA U DELOVIMA PROGRAMA KOJI SU NAMENJENI OBRAZOVANJU

Opšte informacije o programu

Erazmus+ je program Evropske unije koji će u periodu od 2014. do 2020. godine pokrivati projekte saradnje u oblasti obrazovanja, mladih i sporta.

Zemlje koje učestvuju u programu dele se na programske i partnerske. **Programske zemlje** su sve zemlje Evropske unije, kao i Island, Lihtenštajn, Norveška, Turska i Makedonija. Te zemlje mogu da učestvuju u svim delovima programa punopravno. Pojedini delovi programa Erazmus+, naročito oni koji se odnose na visoko obrazovanje, otvoreni su za **partnerske zemlje** – pre svega zemlje regiona koji okružuju Evropsku uniju, kakav je region Zapadnog Balkana, ali i za sve druge zemlje sveta.

Program Erazmus+ sadrži više vrsta projekata iz oblasti obrazovanja i mladih koji se svrstavaju u tri osnovna dela ili ključne aktivnosti (KA) - 1. mobilnost pojedinaca u cilju učenja, 2. institucionalna saradnja radi inovacija i razmene dobrih praksi i 3. podrška reformama praktičnih politika. Pored navedenih, postoje i dva specifična tipa projekata – Žan Mone - podrška istraživanju Evropskih integracija i poseban deo za Sport.

Za sprovođenje programa nadležne su Evropska komisija i Izvršna agencija za programe u oblasti obrazovanja, kulture i medija na evropskom nivou, zatim nacionalne agencije u programskim zemljama i nacionalne Erazmus+ kancelarije u partnerskim zemljama.

Projekti razmene studenata i osoblja na visokoškolskih institucija

Ovi projekti se nazivaju i projekti za međunarodnu kreditnu mobilnost i zasnovani su na principima akademskih razmena uspostavljenim u ranijim fazama u Erazmusu, poznatom programu Evropske unije.

Prijave za projekte, sa unapred definisanim brojem i tipom mobilnosti, podnose visokoškolske institucije iz programskih zemalja svojim

nacionalnim agencijama. Projekti imaju bilateralni karakter – razmene se dešavaju između visokoškolskih institucija iz dve zemlje, od kojih jedna mora biti programska.

Razmene se zasnivaju na ugovoru između visokoškolskih institucija. Ugovorom se definišu pravila u vezi sa priznavanjem studijskih perioda, kao i principi, zahtevi i praktični detalji slanja i prijema studenata i zaposlenih na visokoškolskim institucijama.

Ukupan budžet koji je Evropska komisija predvidela za projekte kreditne mobilnosti za zemlje Zapadnog Balkana u konkursnom roku za 2015. godinu iznosi oko 22,3 miliona evra. Procenjeno je da će ta sredstva moći da pokriju oko 3.500 studentskih i nastavničkih mobilnosti unutar projekata.

Erazmus Mundus zajednički master programi

Visokoškolske institucije iz zemalja Zapadnog Balkana mogu biti partneri u projektima čiji je cilj uspostavljanje zajedničkih Erazmus Mundus master programa. Projekti treba da podrže već formirane, uglavnom interdisciplinarne master programe koji konkurišu za oznaku izuzetnosti Erazmus Mundus (*Erasmus Mundus label*), zarad privlačenja studenata iz celog sveta. Saradnja institucija u tim projektima zasniva se na obaveznoj mobilnosti studenata između članica konzorcijuma i izdavanju zajedničke, dvostruke ili višestruke diplome. Studenti iz zemalja Zapadnog Balkana mogu da konkurišu za upis na Erazmus Mundus master studije i da dobiju stipendije za celokupan period studija.

Projekti izgradnje kapaciteta u visokom obrazovanju

Projekti izgradnje kapaciteta u visokom obrazovanju (raniji Tempus projekti) su važan podsticaj za modernizaciju visokog obrazovanja kroz razvoj studijskih programa, unapređivanje načina upravljanja institucijama i sistemom visokog obrazovanja i ostvarivanje različitih vidova saradnje visokog obrazovanja i društva.

Visokoškolske institucije iz zemalja Zapadnog Balkana mogu da budu i koordinatori i partneri u tim projektima, a sve ostale vrste institucija – preduzeća, državne institucije, škole, organizacije civilnog društva, istraživački instituti i druge organizacije, mogu da budu partneri.

Budžet za tu vrstu projekata izdvaja se godišnje za ceo region Zapadnog Balkana, a za konkursni rok 2015. budžet iznosi 12,67 miliona evra.

Konzorcijumi projekata izgradnje kapaciteta imaju mogućnost da realizuju i **dodatni deo projekta za mobilnost**. Mobilnost u okviru ovog dela projekta mora biti zasnovana na potpisivanju ugovora između institucija, kojim se definišu pravila i principi priznavanja studijskih boravaka i vrednovanja ishoda učenja na osnovu ESPB. U projektima izgradnje kapaciteta u visokom obrazovanju predviđa se mogućnost da se **finansiraju i studijski boravci i radna praksa za studente, kao i mobilnost zaposlenih**.

Žan Mone

Projekti Žan Mone su namenjeni visokoškolskim institucijama koje se bave istraživanjima u oblasti evropskih integracija. Institucije mogu da očekuju podršku za formiranje modula, katedri i Žan Mone centara izuzetnosti. Osim toga, predviđeni su i različiti drugi vidovi podrške za visokoškolske institucije i druge organizacije aktivne na polju evropskih integracija.

Erazmus+ projekti u oblasti obrazovanja za koje je potrebno dokazati dodatnu vrednosti učešća institucija iz zemalja Zapadnog Balkana

U sledeće tri vrste projekata institucije iz zemalja Zapadnog Balkana mogu da učestvuju kao partneri, ali samo uz obrazloženje na koji način njihovo učešće posebno doprinosi projektu, tj. kako za projekat predstavljaju dodatnu vrednost. Ako ocenjivači projekata tokom selekcije zaključe da dodatna vrednost partnerskih institucija iz regiona Zapadnog Balkana nije u dovoljnoj meri objašnjena, cela projektna prijava neće biti finansirana.

1. **Savezi znanja** su projekti koji podržavaju saradnju institucija visokog obrazovanja i preduzeća zarad podrške inovacijama, preduzetništvu, kreativnosti, zapošljivosti i multidisciplinarnim studijama.

2. **Savezi sektorskih veština** podržavaju razvoj kurseva i obuka za stručno i profesionalno obrazovanje, koje obrazovne institucije kreiraju u saradnji sa poslodavcima, u skladu sa potrebama tržišta rada.

3. **Strateška partnerstva** se odnose na saradnju institucija u oblasti obrazovanja u programskim zemljama, s ciljem saradnje, razmene iskustava i dobrih praksi. Organizacije aktivne u oblasti obrazovanja, preduzeća, državna tela i organizacije građanskog društva mogu da sarađuju ostvarivanjem strateških partnerstava. Kod projekata strateških partnerstava u kojima učestvuju samo škole iz programskih zemalja, nije moguće učešće škola iz partnerskih zemalja (među kojima je i Srbija), čak ni uz dokazanu dodatnu vrednost.

Korisni linkovi:

Zvanični sajt Erasmus+ programa:

http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/index_en.htm

Sajt Izvršne agencije za programe u oblasti obrazovanja, medija i kulture: **http://eacea.ec.europa.eu/index_en.php**

MEĐUNARODNI POSLOVNI KOLEDŽ KOSOVSKA MITROVICA

Međunarodni Poslovni Koledž K.Mitrovica je visoka obrazovna institucija koja posluje pod motom "Od teorije do prakse". Koledž je osnovan 2010. godine a 2012. godine je dobio međunarodnu akreditaciju od strane Nemačke agencije za akreditaciju, Evaluationsagentur Baden-Wuerttemberg (EVALAG). Koledž je neprofitna obrazovna fondacija, razvijena i radi pod pokroviteljstvom SPARK-a, holandske nevladine organizacije.

Koledž nudi međunarodno akreditovane Academic Profession diplome (AP, 2 godine, 120 ESPB) i Bačelor diplome (3,5 godina, 210 ESPB) u sledećim oblastima:

- Marketing i menadžment (AP) ili Bačelor u Međunarodnoj prodaji i marketingu
- Javna uprava (AP) ili Bačelor u Menadžmentu javne uprave.
- Menadžment u zaštiti životne sredine sa poljoprivredom (AP i Bačelor studije)

Obrazovanje na koledžu vodi do dobijanja dvostruke diplome od strane Lillebaelt akademije profesionalnog visokog obrazovanja (<http://www.eal.dk/>), a nastavni plan i program je u skladu sa međunarodnim (EU) standardima. Nastava je u potpunosti na engleskom jeziku, studenti tokom studija imaju kontinuirani pristup časovima, akademskog i biznis, engleskog jezika.

Pored sadržaja programa koji je visokog kvaliteta, Koledž nudi prvoklasne uslove u novoizgrađenoj zgradi, mogućnost za bar jedno stažiranje koje je integrisano u obrazovne programe i odličnu perspektivu za zapošljenje nakon diplomiranja. Koledž trenutno ima 260 studenata i 47 Bačelor diplomaca. 73.3% od ukupnog broja diplomaca je zaposleno u privatnom i nevladinom sektoru u regionu Mitrovice, od kojih je oko polovina dobila zaposlenje u firmama u kojima su stažirali.

PRIVATNA INICIJATIVA U PROFILISANJU VISOKOG STRUKOVNOGO OBRAZOVANJA

**prof. dr Miladin Radisavljević, Direktor, Visoka sportska i zdravstvena
škola strukovnih studija Beograd**

Polazeći od etimologije reči „profilisanje“, i držeći se njenog značenja, nastojaću da u raspoloživom vremenu i prostoru pružim glavne, odnosno osnovne crte privatnog angažovanja u sferi visokog školstva.

Nešto više od dve decenije, zahvaljujući Zakonu o višem i visokom obrazovanju krenulo se sa osnivanjem privatnih škola, fakulteta i univerziteta. Bilo je to u početku sporadična pojava, iako u nekim susednim zemljama je taj proces bio već u punom zamahu. Iako je zakon omogućavao osnivanje privatnih škola, za većinu nas sa državnih škola i fakulteta je to bilo nezamislivo. Jedan deo nas koji se nalazio na rukovodećim funkcijama na fakultetu zbog neverice, tražio je prijem kod tadašnjeg ministra prosvete u nadi da možemo izdejtstvovati da se Zakonom izuzme mogućnost osnivanja privatnih viših i visokih škola. Sa istorijske distance od oko 25 godina, shvatam da smo to uglavnom preduzimali iz neznanja, ideoloških, a i monopolističkih pobuda.

U našoj Republici trenutno egzistira 13 privatnih Visokih strukovnih škola. Sve one su akreditovane u određenim naučnim poljima. Odmah pada u oči da najveći broj njih pripada društveno-humanističkom naučnom polju, dve su u medicinskom a jedna pripada društveno-humanističkom i medicinskom naučnom polju.

Zašto najveći broj škola pripada društveno-humanističkom naučnom polju ? najjednostavniji odgovor bi bio, da za ispunjavanje propisanih standarda za akreditaciju, ovo naučno polje je nešto manje zahtevno od ostalih naučnih polja. To se uglavnom odnosi na ispunjenje standarda 6 (nastavno osoblje) i standarda 9 (prostor i oprema). Pomenuti standardi definišu veličinu grupe za predavanje i vežbe po vrstama predmeta, prostor i opremu, odnosno laboratorije i nastavne baze za izvođenje praktične nastave.

Posebno treba istaći da država od momenta kada je Zakon omogućio osnivanje privatnih škola, fakulteta i univerziteta, apsolutno ne pravi razliku između privatnih i državnih ustanova ove vrste.

Naravno, sve institucije, bilo privatne ili one čiji je osnivač Republika, moraju da prođu akt akreditacije. To podrazumeva ispunjenje jasno definisanih standarda.

Činom akreditacije došlo se do toga da se u svesti stručne javnosti ne prave posebne razlike između privatnih i škola čiji je osnivač Republika.

Još jednom podvlačimo da država apsolutno ni jednog trenutka nije pravila niti pravi razliku između škola bez obzira na vlasništvo.

Uvidom u dostupne podatke istaknutim na sajtovima privatnih Visokih strukovnih škola može se konstatovati da je veći broj škola (7) orijentisano na obrazovanje kadrova u oblasti ekonomije, marketinga, finansija, poslovnog upravljanja, preduzetništva, tržišnih komunikacija, internet komunikacijama, elektronskog poslovanja, zatim menadžmenta, posebno menadžmenta u marketingu, ugostiteljstvu, saobraćaju, carini, obrazovanju mladih preduzetnika i slično.

Pored navedenog neke od njih se bave obrazovanjem u oblasti poslovno-industrijskog menadžmenta, zatim za oblast ekonomije i upravu, kao i za oblast informativne tehnologije.

Od 13 akreditovanih privatnih škola 3 škole su akreditovanje za obrazovanje kadrova za rad u sportu i sportskom menadžmentu. Jedna od njih pored društveno-humanističkog naučnog polja ima akreditovano i medicinsko naučno polje, tako da pored školovanja kadrova za rad u sportu školuje i buduće zdravstvene radnike. Bili su to u početku sportski fizioterapeuti, a od 2010. godine su strukovni fizioterapeuti.

Pored ove, egzistiraju i dve akreditovane visoke škole u kontekstu medicinskog naučnog polja za školovanje kadrova za rad u zdravstvu.

Većina privatnih škola nastoji da nastavne programe učini što aktuelnijim, modernijim da odgovaraju zahtevima novog vremena i vremenu koje sledi, da isti budu prilagodljiviji potrebama prakse, da prate najnovija iskustva, naučna i stručna postignuća kako u zemlji tako i van nje.

Menadžment pomenutih škola nastoji da osluškuje potrebe tržišta, odnosno tržišta rada zarad pokretanja i inkorporiranja raznih inovacija shodno dobroj domaćoj i inostranoj praksi. Uglavnom svi nastoje da se povežu sa određenim privrednim ili društvenim subjektima te da stručnu praksu obavljaju u najjeminentnijim aktuelnim radnim organizacijama i ustanovama.

Takođe, dobro organizovana i stručno izvedena praktična nastava, omogućava svršenim studentima uključivanje u savremene poslovne tokove bez dodatne edukacije i usavršavanja.

Pored nesumnjivo dobrih rezultata u školovanju kadrova za rad u aktuelnoj struci, postoji nešto što zavređuje i određene kritičke opaske. Ono što je prisutno kod većine škola, valjda u želji da privuku što veći broj studenata i skrenu pažnju na sebe, često agresivno, nekritički i neprimereno za obrazovnu delatnost vrše marketinško nasilje. Ono se ogleda kroz niz, često neubedljivih i neutemeljenih konstatacija i obećanja. Često se ističe kako je baš njihova škola jedinstvena, autentična, nova, prva u zemlji ovog i ovakvog obrazovnog profila kao da naša i zemlje u

okruženju do njihovog pojavljivanja bili u intelektualnom, obrazovnom i stručnom mraku.

Često ovi i ovakvi navodi mogu rezultirati kontraefektom jer ih stručna javnost pa i budući studenti doživljavaju kao isključivo marketinški potez koji vremenom stvara i animozitet prema privatnim školama.

Određeni animozitet sigurno da postoji. Naravno, on nije produkt državne politike prema privatnim školama. Njega, uglavnom ne stvaraju ni škole čiji je osnivač Republika. Animositet nastaje kao posledica rivalstva samih privatnih škola jer se one međusobno dobro poznaju, a naročito se poznaju kadrovi koji u njima rade.

Komisija za akreditaciju i proveru kvaliteta treba da prilikom akreditacije striktno poštuje ispunjenost svih standarda, a naročito standard koji propisuje kompetentnost nastavnika.

STRATEGIJA RAZVOJA OBRAZOVANJA U SRBIJI

dr Mirjana Vesović, Načelnik odeljenja za sistem visokog obrazovanja

Delatnost visokog obrazovanja ostvaruje se kroz akademske i strukovne studije na osnovu odobrenih, odnosno akreditovanih studijskih programa za sticanje visokog obrazovanja.

Na akademskim studijama izvodi se akademski studijski program, koji osposobljava studente za razvoj i primenu naučnih, stručnih i umetničkih dostignuća.

Na strukovnim studijama izvodi se strukovni studijski program, koji osposobljava studente za primenu znanja i veština potrebnih za uključivanje u radni proces.

Studije prvog stepena su:

- osnovne akademske studije
- osnovne strukovne studije

Studije drugog stepena su:

- master akademske studije
- master strukovne studija
- specijalističke strukovne studije
- specijalističke akademske studije

Studije trećeg stepena su doktorske akademske studije.

Delatnost visokog obrazovanja obavljaju sledeće visokoškolske ustanove:

- Univerzitet - Univerzitet je samostalna visokoškolska ustanova koja u obavljanju delatnosti objedinjuje obrazovni i naučnoistraživački, stručni, odnosno umetnički rad, kao komponente jedinstvenog procesa visokog obrazovanja. Univerzitet može ostvarivati sve vrste i nivoe studija. Visokoškolska ustanova ima status univerziteta ako ostvaruje akademske studijske programe na svim nivoima studija, u okviru najmanje tri polja (prirodno-matematičke, društveno-humanističke, medicinske, tehničko-tehnološke nauke i umetnost) i tri oblasti (koje u okviru navedenih polja utvrđuje Nacionalni savet). Izuzetno, univerzitet se može osnovati u polju umetnosti, ako ima sva tri nivoa studija iz najmanje tri oblasti umetnosti.
- Fakultet, odnosno umetnička akademija, u sastavu univerziteta - Fakultet, odnosno umetnička akademija, jeste visokoškolska ustanova, odnosno visokoškolska jedinica u sastavu univerziteta, koja ostvaruje akademske studijske programe i razvija naučnoistraživački, stručni, odnosno umetnički rad u jednoj ili više oblasti. Fakultet, odnosno umetnička akademija, može ostvarivati i strukovne studijske programe. Fakultet, odnosno umetnička akademija, u pravnom prometu nastupa pod nazivom univerziteta u čijem je sastavu i pod svojim nazivom, u skladu sa statutom univerziteta.

- Akademija strukovnih studija - je samostalna visokoškolska ustanova koja u obavljanju delatnosti objedinjuje obrazovni, istraživački, stručni i umetnički rad, kao komponente jedinstvenog procesa visokog obrazovanja. Akademija strukovnih studija može ostvarivati osnovne strukovne studije i specijalističke strukovne studije. Visokoškolska ustanova ima status akademije strukovnih studija ako ostvaruje najmanje pet akreditovanih studijskih programa strukovnih studija iz najmanje tri polja.
- Visoka škola - je samostalna visokoškolska ustanova koja ostvaruje akademske osnovne, specijalističke i diplomatske akademske studije iz jedne ili više oblasti.
- Visoka škola strukovnih studija - Visoka škola strukovnih studija je samostalna visokoškolska ustanova koja ostvaruje osnovne strukovne i specijalističke strukovne studije iz jedne ili više oblasti.

Navedene ustanove imaju svojstvo pravnog lica i samostalne su visokoškolske ustanove, osim fakulteta i umetničkih akademija.

Zakon ne prepoznaje državne i privatne visoke škole strukovnih studija. One su u sistemu visokog obrazovanja u potpunosti izjednačene.

Možemo reći da imamo dobrih i loših škola.

Visoko strukovno obrazovanje ima razvijenu mrežu od 66, škole koje su ravnomerno raspoređene na celoj teritoriji Srbije što je bitno za visoko obrazovanje i ujednačen razvoj, od čega je 48 državnih i 18 privatnih, lociranih u većini gradova odnosno opština.

Razvoj visokog strukovnog obrazovanja usmeren je na ostvarenje željenog stanja opštih strateških obeležja. U budućnosti razvoj visokog strukovnog obrazovanja će ostvariti viziju koja se iskazuje sledećim stanjem strateških obeležja, i to:

1. Obim obuhvata je utemeljen na geografskoj pokrivenosti mrežom visokih strukovnih škola, usaglašenoj sa strukturom privrede i zasnovanoj na diversifikaciji i fleksibilnosti studijskih programa;
2. Najmanje 41% studenata koji upisuju prvu godinu osnovnih studija upisuje strukovne studije;
3. Prosečno studiranje je najviše za godinu dana duže nego što je predviđeno studijskim programom, i u tom periodu najmanje 70% završava upisane studije;
4. Studije napušta najviše 15% studenata;
5. Veći broj visokih škola strukovnih studija integrisan je u akademije strukovnih studija.

Kvalitet obrazovanja se zasniva na sledećim činiocima:

1. Strukovni studijski programi obezbeđuju stručne kompetencije diplomiranim studentima zasnovane na ishodima učenja i utemeljene na dugoročnoj saradnji s potencijalnim korisnicima njihovih znanja. Nastava je orijentisana ka postizanju praktičnih znanja i profesionalnih veština i

sposobnosti, s nastavnim planom u kome značajno mesto zauzima praktična obuka.

2. Studijskim programima osnovnih strukovnih studija obuhvaćeno je svih pet naučnih i stručnih polja, u oblastima u kojima na tržištu rada postoji potreba za visokoobrazovanim stručnjacima.
3. Programi su međunarodno prepoznati i priznati u regionalnim, evropskim i širim okvirima. Praktična nastava se realizuju u velikom obimu u nastavnim bazama u privredi uz učešće saradnika iz privrede.
4. Organizacija obrazovnog procesa zasnovana je na kvalitetnom didaktičko-metodičkom pristupu.
5. Unapređeni resursi koji omogućavaju studentima sticanje neophodnih praktičnih znanja i veština. U oblastima u kojima se izvode master studije organizovana su primenjena istraživanja
6. Uspostavljen je sistem merenja performansi zasnovan na evropskim indikatorima.
7. Značajno unapređene kompetencije nastavnika, tako što svi nastavnici imaju vrhunska praktična znanja, veštine i ostvarene rezultate u oblasti koje su relevantne za studijski program.
8. Više od 50% nastavnika ima doktorate, relevantne naučne ili stručne rezultate u oblasti koju predaju, a ostali nastavnici imaju vrhunska praktična znanja, veštine i ostvarene rezultate tokom rada od najmanje tri godine u oblasti koje su relevantne za studijski program.
9. Angažovanje stručnjaka iz realnog i javnog sektora u realizaciji studijskih programa, s jedne strane, i boravak nastavnog osoblja na usavršavanju i obuci, s druge, omogućavaju dvosmernost saradnje s privredom i povećan kvalitet stručne nastave.

U početnoj fazi reforme visokog obrazovanja učinjen je prvi korak ka institucionalnoj diversifikaciji. U sledećoj fazi reforme došlo do dalje razrade, programske diversifikacije i usaglašavanja s dobrom praksom u Evropskom prostoru visokog obrazovanja.

1. Razvijen je veći broj zajedničkih programa sa visokoškolskim ustanovama iz inostranstva;
2. Uspostavljena je koherentna struktura dvostepenog studiranja usklađena sa Bolonjskom deklaracijom – osnovne, specijalističke i master strukovne studije;
3. Usklađena su stručna zvanja u zakonskoj regulativi koja definiše radne odnose;
4. Konferencija akademija strukovnih studija postala je okosnica organizovanja, reprezentovanja, promovisanja i afirmacije (konstruisana 2011. godine);
5. Studentska konferencija akademija strukovnih studija značajno utiče na status i razvoj strukovnih studija (konstruisana 2010. godine);
6. Usaglašena su zvanja nastavnog osoblja sa svetskom praksom i kriterijumima za izbor nastavnika.

Saradnju sa okruženjem predstavlja ostvarenje sledećih strateških ciljeva:

1. Učešće u projektima međunarodne saradnje u oblasti obrazovanja i pretpisutne pomoći. Gde su ključna pitanja transparentnost na nacionalnom nivou, blagovremena informisanost, obuka za izradu kvalitetnih zahteva i razvoj zajedničkih programa sa ustanovama u inostranstvu. U ovom slučaju indikatori napretka bi bili predstavljeni kroz broj projekata, broj uključenih ustanova i broj zajedničkih programa.

2. Uklječenost u evropske asocijacije predstavlja članstva u EURACHE i UAC a status u ovim asocijacijama je bitni faktor napretka.

3. Povezivanje i saradnja s nacionalnim telima iz oblasti obrazovanja - odnosi se na Nacionalni savet za visoko obrazovanje, Nacionalni savet za strukovno obrazovanje, Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja i Zajednicu srednjih stručnih škola. Indikator napretka ove saradnje predstavlja broj pokrenutih i realizovanih inicijativa.

4. Proširenje saradnje s poslovnim svetom se ogleda kroz sadržaj i strukturu studijskih programa, kompetencije svršenih studenata, potreba tržišta rada i saradnje u naučno-istraživačkoj i umetničkoj delatnosti. Uspeh saradnje se osvaruje kroz broj i procenat preispitanih studijskih programa, broj donetih profesionalnih standarda ili specifičnih kompetencija, analizu potreba tržišta rada i obim naučnoistraživačke delatnosti.

5. Unapređenje komunikacije sa Sektorom za visoko obrazovanje Ministarstva se ogleda kroz uređenje referata za visoke strukovne studije radi neposrednijeg prezentovanja i rešavanje problema i zakonodavnih inicijativa. Pokazatelj napretka je broj pokrenutih i rešenih predmeta.

6. Ključna pitanja u otvaranju dijaloga s akademskim studijama i uspostavljanje saradnje su obrazovna delatnost i naučno-istraživačka i umetnička delatnost, a pokazatelj napretka je identifikacija domena saradnje i memorandum o namerama.

Moderan sistem visokog strukovnog obrazovanja čini:

1. Povećana atraktivnost i konkurentnost na nacionalnom i regionalnom nivou zasnovana na kvalitetu i usklađenosti sa EHEA - ostvaruje se svim strateškim obeležijima podistema i razvojem zajedničkih programa, a merilo uspeha predstavlja broj upisanih studenata, broj diplomiranih i procenat onih koji su odustali.
2. Povećani broj upisanih i diplomiranih studenata - postiže se informisanošću, savetovanjem, karijernim vođenjem studenata, unapređenjem modela studiranja. Indikator napredka takođe predstavlja broj upisanih studenata, broj diplomiranih i procenat onih koji su odustali.
3. Konferencija akademija strukovnih studija kao okosnica organizovanja, reprezentovanja, promovisanja i afirmacije podistema - ima za zadatak jačanje uloge i funkcije konferencije na utvrđivanju zajedničke politike u ostvarivanju zajedničkih interesa. Faktor uspeha se ogleda kroz obim i sadržaj aktivnosti konferencije.

4. Značajniji uticaj Studentske konferencije akademskih strukovnih studija, kao najvišeg nivoa organizovanja zaštite studentskih prava- ogleda se u jačanju komunikacije i saradnje škola i studenata.
5. Uspostavljen sistem merenja performansi podсистема je zasnovan na evropskim indikatorima, identifikatorima znanja i uspostavljanju sistema u okviru KASSS-a.
6. Integracija visokih škola strukovnih studija i uspostavljanje akademije strukovnih studija - je uslovljena zakonskim okvirima u definisanju akademija strukovnih studija, standardima za akreditaciju i razvojem ostvarljivog i funkcionalnog modela akademije strukovnih studija.

Priroda delatnosti i postojeće stanje upućuju na snažniju vezu strukovnih studija sa srednjim strukovnim obrazovanjem i akademskim studijama.

Podjednako je značajan i zajednički razvoj i racionalnije korišćenje nastavnih i laboratorijskih kapaciteta.

Inicijatori i nosioci procesa uspostavljanja strateških relacija su Konferencija akademija strukovnih studija, sa jedne strane, i Zajednica srednjih stručnih škola, sa druge strane.

Neophodno je ostvariti strateške relacije u onim oblastima gde se strukovne studije javljaju kao izvor visokoobrazovane profesionalne radne snage. U tom pogledu podjednako su značajni privreda, zdravstvo, kultura, javna uprava, vojska i ostali segmenti društva.

Osnovni sadržaj saradnje treba da bude rad na razvoju i usavršavanju studijskih programa u skladu s potrebama tržišta rada i definisanje kompetencija svšenih studenata. Ta saradnja može se ostvariti kroz:

1. Primenjena istraživanja;
2. Korišćenje tehnoloških i organizacionih resursa za potrebe nastave;
3. Angažovanje kadra za potrebe nastave;
4. Stručno usavršavanje nastavnog kadra.

U ovoj saradnji neophodno je uaktivno učešće Nacionalne službe za zapošljavanje, Privredne komore Srbije i predstavnika profesionalnog sistema komora. Strukovne studije ne ostvaruju u dovoljnoj meri međunarodnu saradnju niti koriste pomoći kije postoje u Evropskoj uniji za projekte u oblasti obrazovanja.

STUDENTSKA KONFERENCIJA AKADEMIJA STRUKOVNIH STUDIJA SRBIJE - SKASSS

Nebojša Andrijević, Predsednik, SKASSS

Apstrakt- U ovom delu prikazan je i objašnjen rad i funkcija Studentske konferencije akademija strukovnih studija Srbije, kao i podizanja svesti studenata o kvalitetu studija i ishodima gde su rad i usavršavanje kroz studije glavni ciljevi.
Gljučne reči- Studentske konferencije akademija strukovnih studija Srbije

Uvod

Studentska konferencija akademija strukovnih studija Srbije je osnovana Zakonom o visokom obrazovanju, radi ostvarivanja zajedničkih interesa studenata kao partnera u procesu visokog obrazovanja u Srbiji, koordiniranja rada i utvrđivanja zajedničke politike studentskih parlamenata akademija strukovnih studija, odnosno visokih škola strukovnih studija u Srbiji i obavljanja drugih poslova utvrđenih Zakonom.

Studentska konferencija akademija strukovnih studija Srbije ima skraćeni naziv: „SKASSS“. SKASSS je nedobitna organizacija sa sedištem u Kragujevcu.

Članovi SKASSS-a su studentski parlamenti akademija strukovnih studija, odnosno svih visokih škola strukovnih studija u Srbiji, koje imaju dozvolu za rad ili akt o početnoj akreditaciji.

POČETAK

Ideja o formiranju SKASSS-a potiče iz 2010 godine i tu ideju podržao je i tadašnji pomoćnik ministra Slobodan Jauković, koji je bio i prisutan na prvom sastanku. Prvi sastanak SKASSS-a je održan 26.04.2010. godine, na kome je izabran prvi predsednik Studentske konferencije akademija strukovnih studija Srbije Nenad Stojanović, student Visoke tehničke škole strukovnih studija za informacione i komunikacione tehnologije.

Druga Skupština SKASSS-a održana je u Skupštini Vojvodine 30.09.2010.godine, na kojoj su usvojeni: Statut SKASSS-a, pravilnik o radu Skupštine SKASSS-a, imenovanja podpredsednika SKASSS-a, sekretara Skupštine, spiskovi škola po regionima i naučnim poljima, kai Deklaracija o uvođenju master strukovnih studija.

Registracija

Studentska konferencija akademija strukovnih studija Srbije je budžetska ustanova, registrovana u Privrednom sudu u Kragujevcu 20. septembra 2012. godine, čiji je osnivač Vlada Republike Srbije na osnovu Zakona o visokom obrazovanju. SKASSS trenutno ima 61 članicu tj. Čine je predstavnici Studentskih parlamenata 61 visoke škole na osnovu evidencije Komisije za akreditaciju i proveru kvaliteta.

Organizacija SKASSS-a

SKASSS ostvaruje propisane nadležnosti preko svojih organa. Organi SKASSS-a su:

- 1) Skupština;
- 2) Predsednički savet;
- 3) Predsednik SKASSS-a;
- 4) Skupštinski odbori

Skupština predstavlja najviši organ upravljanja, i ima skupštinske odbore.

Skupštinski odbori su:

1. Odbor za nastavu i reformu;
2. Odbor za međunarodnu saradnju;
3. Odbor za zaštitu prava studenata;
4. Odbor za projekte i finansije;
5. Odbor za saradnju sa privredom i
6. Odbor za studentski standard i vannastavne aktivnosti.

Predsednički savet SKASSS-a je izvršni organ upravljanja SKASSS-a i čine ga:

1. predsednik Skupštine;
2. zamenik predsednika Skupštine;
3. potpredsednici Skupštine;
4. predstavnik SKASSS-a u Nacionalnom savetu za visoko obrazovanje Republike Srbije i koordinatori regionalnih centara. U skladu sa ovim statutom, ukupan broj članova Predsedničkog saveta jeste 16. U slučaju nerešenog glasanja po pitanjima iz nadležnosti Predsedničkog saveta, tzv. "zlatnim glasom" odlučuje predsednik Skupštine.

TERITORIJALNA ORGANIZACIJA SKASSS-a - Regionalni centri

SKASSS ima Regionalne centre kao svoje organizacione jedinice, i oni se formiraju za sledeća područja:

1. **Beogradski region** - u čiji sastav ulaze visoke škole strukovnih studija na teritoriji Grada Beograda;
2. **Region Vojvodine** - u čiji sastav ulaze visoke škole strukovnih studija na teritoriji sledećih upravnih okruga i to: Zapadnobačkog upravnog okruga, Južnobačkog upravnog okruga, Severnobačkog upravnog okruga, Srednjobanatskog upravnog okruga i Sremskog upravnog okruga;
3. **Zapadni region** - u čiji sastav ulaze visoke škole strukovnih studija na teritoriji sledećih upravnih okruga i to: Zlatiborskog upravnog okruga, Kolubarskog upravnog okruga i Mačvanskog upravnog okruga;
4. **Istočni region** - u čiji sastav ulaze visoke škole strukovnih studija na teritoriji sledećih upravnih okruga i to: Borskog upravnog okruga, Braničevskog upravnog okruga, Zaječarskog upravnog okruga, Podunavskog upravnog okruga i Pomoravskog upravnog okruga;
5. **Centralni region** - u čiji sastav ulaze visoke škole strukovnih studija na teritoriji sledećih upravnih okruga i to: Moravičkog upravnog okruga, Rasinskog upravnog okruga, Raškog upravnog okruga i Šumadijskog upravnog okruga;
6. **Južni region** - u čiji sastav ulaze visoke škole strukovnih studija na teritoriji sledećih upravnih okruga i to: Jablaničkog upravnog okruga, Nišavskog upravnog okruga, Pirotskog upravnog okruga, Pčinjskog upravnog okruga i Topličkog upravnog okruga;
7. **Region Kosova i Metohije** - u čiji sastav ulaze visoke škole strukovnih studija na teritoriji sledećih upravnih okruga i to: Kosovskog upravnog okruga, Kosovsko-mitrovačkog upravnog okruga, Kosovsko-pomoravskog upravnog okruga, Pečkog upravnog okruga i Prizrenskog upravnog okruga.

Regionalni centar ima koordinatora, koji za svoj rad odgovara predsedniku SKASSS-a i Predsedničkom savetu.

Deklaracija o uvođenju master strukovnih studija

SKASSS je dana 30.09.2010.godine imajući u vidu sledeće stavove usvojio Deklaraciju o uvođenju master strukovnih studija:

- Ustav Republike Srbije, gde se u članu 71. stavovi 1. i 3. jasno kaže: ***“Svako ima pravo na obrazovanje.”*** i ***“Svi građani imaju, pod jednakim uslovima, pristup visokoškolskom obrazovanju”***... ;

- Ustav Republike Srbije, gde se u članu 21. stavovi 1. i 3. jasno kaže: ***“Pred Ustavom i zakonom svi su jednaki.”*** i ***“Zabranjena je svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.”*** ;

- Zakon o visokom obrazovanju, gde se u članu 25. stavovi 1, 2 i 3. jasno kaže: ***“Delatnost visokog obrazovanja ostvaruje se kroz akademske i strukovne studije na osnovu odobrenih, odnosno akreditovanih studijskih programa za sticanje visokog obrazovanja”*** , ***“Na akademskim studijama izvodi se akademski studijski program, koji osposobljava studente za razvoj i primenu naučnih, stručnih i umetničkih dostignuća”*** i ***“Na strukovnim studijama izvodi se strukovni studijski program, koji osposobljava studente za primenu znanja i veština potrebnih za uključivanje u radni proces”***.

Uvođenje master strukovnih studija u tom trenutku čekalo je oko 60.000 aktivnih studenata strukovnih studija, i 280.000 građana koji su završili strukovne studije. Obzirom da je na osnovu strategije visokog obrazovanja do 2020. godine prepoznat strukovni master i činjenicom da se teži celoživotnom obrazovanju, uvođenje master strukovnih studija je bio logičan sled.

Niko nema prava da nekom zabrani da uči, napreduje i da se usavršava.

Zadaci i ciljevi

Zadaci

Neki od zadataka SKASSS-a su:

- Podizanje svesti studenata o kvalitetu studija,
- Stavljanje u fokus STUDENTA i OBRAZOVANJE,
- Jačanje kapaciteta studentskih predstavnika,
- Učešće studenata u upravljanju visokoškolskim ustanovama,
- Učešće studenata u izradi Zakonskih i podzakonskih akata koji regulišu Visoko obrazovanje.

Budući studenti moraju da znaju svoj pravac i cilj, upisivanje studija je jedna od životnih odluka i toga moraju biti svesni. SKASSS će u buduće raditi na strategiji podizanja svesti i pomoći budućim studentima u izboru

životnog poziva. Studije je potrebno i završiti i za to je potrebna motivacija, na kojoj će SKASSS raditi kroz edukacione seminare.

Studentski predstavnici moraju posedovati veštine i sposobnosti lidera, moraju znati prava i obaveze, aktivno učestvovati u upravljanju visokim obrazovanjem kroz institucije i zakone. SKASSS je već učestvovao i organizovao seminare koje se bave ovim temama vrlo uspešno, a ubuduće će podići nivo ovih aktivnosti.

Ciljevi

Deo ciljeva SKASSS-a su:

- Da naše Visoko obrazovanje dobije zasluženno mesto u Evropskom obrazovnom sistemu
- Da podignemo kvalitet obrazovanja u našoj zemlji
- Da budućim studentima bude jasnije visoko obrazovanje
- Da strukovne studije budu vodeće u našem obrazovnom sistemu

Budući da težimo evropskom sistemu obrazovanja kroz podizanje kvaliteta želimo da budemo među liderima visokog obrazovanja u okruženju, jer je to mesto koje kroz retrospektivu prethodnih godina i zaslužujemo. Da bi to postigli studenti trebaju dati povratnu informaciju našem obrazovnom sistemu koja je ključna na putu podizanja kvaliteta. Strukovne studije imaju potencijal i kapacitet da u našem obrazovnom prostoru to i ostvare, što će biti glavni cilj u narednim godinama.

Aktivnosti

Skass je od dana formiranja aktivno radila na svojim ciljevima i zadacima a ono na šta smo posebno ponosni je:

- Konačno uvođenje master strukovnih studija u obrazovni sistem R. Srbije,
- Učešćem u radu KAPK-a,
- Učešćem naših studenata u radu NSVO,
- Učešćem u TEMPUS-SUGMUS projektu,
- Učešćem u izradi Zakona o studentskom organizovanju.

Master strukovne studije su konačno uvedene poslednjim izmenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju, za čije uvođenje SKASSS zaslužuje posebno mesto. Ovom izmenom je delom otklonjena nepravda prema studentima strukovnih studija.

SKASSS svoj doprinos razvoju visokog obrazovanja obavlja kroz učešće u radu Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje gde imamo svog predstavnika. Kada je u pitanju podizanje kvaliteta visokog obrazovanja SKASSS svoj doprinos daje kroz učešće naših studenata u radu Komisije za akreditaciju i proveru kvaliteta visokoškolskih ustanova.

Takođe jednim delom našeg doprinosa u radu Komisija za akreditaciju i proveru kvaliteta primljena je u ENQA i EQAR, prestižne evropske komisije za obezbeđivanje kvaliteta visokog obrazovanja.

Kroz rad i učešće u TEMPUS-SUGMUS projektu SKASSS-a je bio deo po prvi put jedinstvenog tima svih studentskih organizacije i parlamenat svih škola i fakulteta naše zemlje. Tim koji je rasklimovano započeo svoj rad cepajući se na interese, prestiž i ljubomoru, završio je projekat kao sinhronizovani orkestar neke filharmonije. Nezaboravno druženje i ujedinjen rad dao je rezultat stavljanje studenta u fokus visokog obrazovanja, i sve to pretočeno u Zakon o studentskom organizovanju koje je pozitivno ocenila radna grupa zadužena za njegovu izradu formirana od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

Prednosti , mane i želje za budućnost

Neke od prednosti SKASSS-a su

- Neiskorišćeni potencijal
- Teritorijalna pokrivenost
- Budućnost je u struci

Neke od mana su:

- Brze promene studentskih predstavnika
- Nedostatak kontinuiteta
- Neorganizovanost

SKASSS ima neiskorišćeni potencijal u kapacitetima, teritorijalnoj pokrivenosti koja je u interesu regionalnog razvoja naše zemlje čija je budućnost u struci. Tu budućnost vidimo kao odnos 30% akademskih i 70% strukovnih studenata u našem obrazovnom sistemu, u čemu bi bila prednost razvoju naše privrede i smanjenje nezaposlenosti. Studije gube svrhu ako student po završetku studija ne može naći posao u struci, to je jedan od problema na kojem će se i SKASSS ozbiljno zalagati da se nareši.

Studentski predstavnici se na osnovu Zakona o visokom obrazovanju biraju svake godine, i obzirom da je trajanje osnovnih strukovnih studija 3 godine dolazi do brzih smena studentskih predstavnika. To ima za rezultat gubitak kontinuiteta i neorganizovanost, jer pored glavnog razloga što su upisali studije a to je učenje dobar deo vremena oduzima ozbiljno bavljenjem studentskim organizovanjem. Svaki kvalitet zahteva zalaganje.

Želje nam je da :

- Da širimo znanje i obrazovanje
- Da učvrstimo jedinstvo 3 osnovna elementa obrazovanja:

1. Student
 2. Znanje
 3. Profesor
- Da podignemo svest nosiocima znanja o važnosti načina „kako preneti znanje“, kroz pedagoške seminare.

Zaključak

Iskreno, nadam se da oni koji imaju čast da prenose mudrost i znanje, oni koji pomažu mladim ljudima usmeravajući ih ka napretku i uzdizanju, one na koje se mnogi ugledaju, neće zaboraviti kako je lepo biti student, kako je lepo kada mladi punim plućima udišu dugo skupljano blago uma. Nek Vas mladi ljudi uvek podsete na to.

Učiti, učiti, stalno učiti, uvek učiti, i opet učiti, i uvek ćete nešto novo naučiti.

Literatura

- [1] Statut *Studentske konferencije akademija strukovnih studija Srbije, poslednje izmene i dopune 08.03.2013.godine.*
- [2] Deklaracija o uvođenju master strukovnih studija, donešena 30.09.2010.godine.

OBRAZOVANJE MEDICINSKIH SESTARA U SRBIJI I PROBLEMI SA KOJIMA SE PROFESIJA MEDICINSKIH SESTARA SUOČAVA

prof. dr sc med Gordana Arsić – Komljenović
prof. dr sc Nikola Petrović

Sestrinstvo je stručna delatnost, koja zahteva kontinuirani razvoj, praćenje i stalno prilagođavanje, zasnovano na naučnom posmatarnju. Moderno sestrinstvo favorizuje edukaciju kao prioritet u profesionalnom životu medicinskih sestara. Više i visoko obrazovanje medicinskih sestara je prioritet modernih država. Problemi savremenog sestrinstva najviše su vidljivi u nedovoljnom obrazovanju i nemogućnosti napredovanja u struci. U Srbiji postoji duga tradicija sestrinskog poziva, a školovanje za medicinske sestre postoji na nivou srednjih, visokih škola i fakulteta. Po bolnicama i domovima zdravlja širom Srbije trenutno radi 50.415 medicinskih sestara i tehničara. U našem zdravstvenom sistemu jedva jedna od deset sestara ima višu ili visoku stručnu spremu, dok je zakonski minimum u Evropskoj uniji 30 odsto. Pored toga, na mestima glavnih sestara, nisu uvek sestre sa višom ili visokom školom, zdravstvena nega je nedefinisana, a Ministarstvo zdravlja RS nije sistematizovala poslove na kojima bi radile strukovne medicinske sestre i strukovne medicinske sestre specijalisti. Uz mogućnost uvođenja master programa, potrebno je razgraničiti i definisati uloge medicinskih sestara različitih nivoa obrazovanja, napraviti platne razrede i dati veću institucionalnu podršku sestrama koje žele da se dalje školuju.

Ključne reči: sestrinstvo, obrazovanje, problemi, Srbija.

SARADNJA SA ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA KAO DEO STRATEŠKOG PLANIRANJA PROMOCIJE VIŠE ŠKOLE

**Zdenka Grlica, Ekonomska šola Celje, Višja strokovna šola
Bojan Sešel, Ekonomska šola Celje, Višja strokovna šola**

Rezime

Zbog promene u okruženju obrazovnih organizacija cilj ovog rada je da se opravda neophodnost uvođenja strateškog koncepta marketinga u rad medija. U nastavku, fokusiramo se na promociju obrazovnih institucija i službi. Primenjeni deo pokazuje konkretan primer strateškog pristupa u planiranju promocije strukovnih škola, što uključuje odnose s javnošću. Ovo se odnosi na različite oblike saradnje škola sa obrazovnim organizacijama na Zapadnom Balkanu. U zaključku, nalazimo da je marketizacija obrazovanja globalna pojava u razvijenim ekonomijama, i da nije specifična u slovenačkom obrazovnom okruženju, kao i na to, da pojedinačne marketinške aktivnosti nisu efikasne, što zahteva koordiniran i strateški pristup. Ovo se odnosi i na polje promocije. Zaključak je da međunarodna saradnja u oblasti obrazovanja može da donese veću vidljivost i ugled i da postane konkurentska prednost, koja se ogleda u sve većem upisu studenata.

Ključne reči: obrazovanje, marketing, strateško planiranje, promocija, međunarodna saradnja

Abstract

Due to changes in the environment of educational organizations is the aim of this paper to justify the necessity of introducing strategic marketing concept in the operation of these. In the following, we focus on the promotion of educational institutions and services. Application part of the paper presents a concrete example of a strategic approach in planning the promotion of vocational colleges, which also includes public relations. Various forms of international cooperation with educational organizations in the Western Balkan relate to these. In conclusion, we find that the marketisation of education is a global phenomenon in developed economies, and is not something specific characterized only for Slovenian

educational environment Consequently, the individual marketing activities are not effective, therefore a coordinated and strategic approach is required. This also applies to the field of promotion. The final conclusion is that international cooperation in the field of education brings greater visibility and reputation as well as a competitive advantage, which is reflected in the increasing student enrollment.

Keywords: education, marketing, strategic planning, promotion, international cooperation

1 Marketing u obrazovanju

1.1 Marketizacija obrazovanja

Promene u današnjem obrazovnom okruženju su brze i duboke: menjaju tehnologiju, menjaju studente, menjaju promenljive potrebe studenata te promene u potrebama zajednice, i povećavaju odgovornost za studente i javnost. Sa ovim promenama, potrebe za marketing na tercijarnem nivou obrazovanja rastu. Studije pokazuju da su univerziteti danas na rubu transformacije i da sve više prihvataju marketing i menadžment znanja iz preduzeća. Međutim, važno ih je razmotriti i razumeti, na primer kako da koriste koncept marketinga i njegovo strateško planiranje. Kao što su pokazala iskustva u "stvarnom svetu", usvajanje i primena koncepta marketinga nije lako. Usvajanje (prilagođeno iz Daubek i Feldman, 2004, str. 1). "U poslednjih nekoliko godina, velike promene u politici, menadžmentu, strukturi i statusu visokog obrazovanja su se dešavale širom sveta. Promene u okruženju, kao što su privatizacija, diversifikacija, decentralizacija, internacionalizacija i veća konkurencija u visokom obrazovanju su zajedničke većini zemalja. Ove promene utiču na to kako visokoškolske ustanove rade danas i pokretačka su snaga za marketizaciju visokog obrazovanja" (Maringa, 2006, Nicolescu, 2009, str. 35).

Glavni razlozi za uvođenje marketinga u škole su (Šprajc 2010, sažeto po Maltar 2010, str. 10):

- demografski trendovi,
- povećanje konkurencije onih koji nude obrazovne usluge,
- veća odgovornost škola prema društvu,
- povećana pristupačnost škola,
- izraženija zabrinutost za kvalitet i poboljšanje kvaliteta,

- poboljšanje obrazovnih mogućnosti za dobijanje dodatnih sredstava,
- veća organizaciona efikasnost i efektivnost,
- bolje i brže komunikacija između izvođača usluga i korisnika,
- stvaranje boljeg imidža odnosno ugleda škole.

Neil Stevart Associates je vodeće svetsko udruženje specijalizovano za organizaciju konferencija i događaja u oblasti javne politike i posluje od 1994. Među više od 200 organizovanih događaja godišnje, brojni imaju za cilj visoko obrazovanje. U novembru 2011. godine je u Londonu organizovalo 10. godišnju konferenciju o Efektivnom marketingu u visokom obrazovanju: Isticati se na konkurentnom tržištu. Tema jedne od konferencija u oktobru 2012. godine je bila Prepoznatljivost u visokom obrazovanju: marketing u novoj eri - odredite vašu ponudu, u februaru 2013. Sledeće obrazovanje - ugled i marketing.

Udruženje poslovnih škola u Velikoj Britaniji (Udruženje poslovnih škola - ABS) je u februaru 2014. u Londonu organizovalo konferenciju pod nazivom marketing Biznis & Menadžment Edukacije. Glavna tema konferencije je bila da je marketing preduzetničkog, poslovnog i menadžerskog obrazovanja jedna od najzahtevnijih i konkurentnih oblasti u kojima se univerziteti i poslovne škole takmiče. Funkcija marketinga i funkcija komunikacije su u visokoškolskim ustanovama transformisane i proširena u skladu sa zahtevima novih medija, tržišta i kanala. Predstavljaju najkonkurentniji i visoko profitabilan prostor za ustanove za visoko obrazovanje (sažeto iz <http://www.policyreview.tv/conferences.html>).

1.2 Sistematski i planski pristup

Mnogi autori koji se bave marketingom obrazovnih organizacija, veruju da se implementacija marketinških aktivnosti u obrazovanju javlja prvenstveno na operativnom, a ne na strateškom nivou. Često se radi o selektivnom korišćenju tehnike i instrumenata i ne o sistemskom pristupu upravljanju marketinškim aktivnostima u školi. "Marketing je u obrazovnim organizacijama generalno slabo organizovan i koordiniran i reaktivno i ne strateško orijentisanih" (Nadoh, 2009, str. 27). "Marketing je vođeni i planirani proces. Karakteristično je da škola identifikuje potrebe i želje i očekivanja kupaca, sprovede anketu i prati stanje te na osnovi toga počne planirati" (Trnavcević i Grom Zupanc, 2000, str. 51).

Da rezimiramo Snoja (2002, str. 25-26), obrazovne organizacije u razvoju marketinške orijentacije prolaze kroz nekoliko faza. To su:

- *Marketing je zanemarljiv.* Ovu fazu karakteriše razmišljanje da će klijenti dolaziti sami, obrazovni programi se menjaju polako, prisutno je ograničenje upisa. Faza u kojoj su dugo vremena bile škole sa gimnazijskim programima.
- *Marketing je komunikacija.* Nedovoljan upis, oblikovanje službi za promociju upisa, lansiranje kataloga, brošura, prodaja su karakteristične faze u kojoj se nalazi većina škola sa strukovnim i profesionalnim programima.
- *Marketing je istraživanje tržišta i segmentacija* (analiza podataka o tome ko je upisan sa kakvom školom, zašto, uspostavljanje ponude najinteresantnijim grupama).
- *Marketing je pozicioniranje.* Faza, definisana povećanim interesom za određenu poziciju u percepciji potencijalnih kupaca, razvojem usmerenih istraživačko-pedagoških nastavnih jedinica orijentacijom na poziciju željene škole za određene ciljne grupe.
- *Marketing je strateško planiranje.* Škole postaju sve osetljivije na trendove u makro okruženju, a ne samo na poteze konkurenata. Škole analiziraju mikro i makro okruženje, i na toj osnovi planiraju.
- *Marketing je menadžment celoživotnog odnosa sa ciljnim klijentima.* To znači odnosa menadžmenta i vin-vin pristupa (podučavanje, pomoć u dobijanju stipendije - srednje trgovačke škole se na primer povezuju sa trgovačkim firmama, pomoć u planiranju kontinuirane edukacije, pomoći pri pronalaženju posla...).

2. Promocija obrazovnih institucija i službi

2.1 Značaj promocije

Fleksibilniji sistem obrazovanja zahteva fleksibilniju komunikaciju. Što se tiče zadovoljstva studenata je komunikacija jednako važna kao i samo obrazovanje. Ovo su takođe istakli Kotler i Fox (1995, Balan, 2007, str. 4): "Komunikacija je za univerzitete jedna od sadržina najvećeg značaja. Efikasna komunikacija sa tržištem i javnošću je od suštinske važnosti za bilo koju obrazovnu instituciju." Devetak i Vuković (2002, str. 94) navode: "Promocija je jedan od načina komunikacije sa kupcima kako bi se promovisala i povećala prodaja. Potencijalne korisnike obaveštavamo zato da bi se lakše i brže da odlučili da kupe određene obrazovne usluge." Promovisanje škole je aktivnost kojom se može najefikasnije privući pažnja javnosti.

Predstavnici raznih javnih, naročito potencijalni učesnici obrazovnog procesa i budući poslodavci diplomaca, odluke o izboru zanimanja, promeni posla, odluke da se investira u obrazovanje, zapošljavanje ...

odlučuju se samo nakon pažljivog razmatranja. Takve odluke (npr. o upisu na određenu školu) ljudi ne donose svaki dan, možda čak samo jednom u životu. Ali one su strašno važne za uspeh u životu. Dakle, pre donošenja takve odluke trebaju informacije na osnovi kojih će da se odluče. Promovisanje škole su dakle različiti oblici javnog informisanja, od kojih se očekuje da stvore pozitivno mišljenje javnosti o školi (adaptirano iz Ferjan, 1998, str. 16-20).

"Na tržištu koje je postalo konkurentno, visokoškolske ustanove moraju voditi računa o problemu izgradnje uspešnog imidža i kod budućih studenata i kod poslodavaca, da zadrže povoljan položaj na tržištu. Važno je da se izgradi imidž našeg sopstvenog brenda pošto ako je neopipljiv predstavlja integralni deo proizvoda kojeg univerzitet nudi. Ona ima značajnu težinu i smanjuje rizik budućih studenata koji su stavljeni u poziciju da biraju visokoškolsku ustanovu" (preuzeto iz Diaconu i Pandelica, 2011, str. 104). Slično razmišljaju i Daubek i Feldman (2004, str. 1): "Imidž, reputacija sve više postaju osnova za razlikovanje univerziteta. Studijski programi obrazovnih ustanova mogu biti prilično slični. Razlike između njih su u imidžu i ugledu. Ovo je način da se razvija i održava održiva konkurentska prednost. Imidž je proizvod kojeg prodajete klijentima: studentu, poslodavcu, roditelju". Ferjan (2005, str. 305) kaže: "Imidž škole je utisak kojeg škola planirano želi stvoriti u javnosti. Stvaranje globalnog imidža je izuzetno teško i ne zavisi isključivo od rukovodstva škole, nego i od učitelja, administracije i drugih realnih mogućnosti. Kao rezultat toga, rukovodstvo škole često svesno skreće pažnju javnosti na pojedine stavke, za koje ono smatra da može da sprovede bolje od drugih škola iste ili slične profesionalne orijentacije ili od drugih škola u školskom okruženju. Ovo ima za cilj skretanje pažnje javnosti u željenom pravcu i od sebe namerno stvaranje pozitivnog javnog mnjenja".

2.2 Oblik promocije

Jedan od ključnih faktora za uspešnu marketinšku komunikaciju VŠO je izbor ispravnih oblika komunikacije. Analiza izvora informacija do kojih potencijalni studenti najčešće dolaze, trebalo bi da bude ključna osnova za marketinšku politiku škole, upozoravaju Schuller Rašićova (2011, str. 68) i ukazuju na rezultate istraživanja sprovedenog među 581 studenta Fakulteta za biznis i menadžment (Brno University of Technology), koje je pokazalo (ibid, str. 66), da je 25,4 % ispitanika dobilo informaciju o studiju na sajtu univerziteta, 28,4 % na sajtu fakulteta, 26,5% od prijatelja, koji studiraju na fakultetu, 15 % na sajmovima sa područja obrazovanja i samo 1,3 % od oglasa u novinama, 3,5 % iz drugih izvora. Ovo ukazuje na to da

su oglasi u novinama samo marginalni izvor informacija za buduće studente koji i inače smatraju da je reklamiranje beznačajan izvor informacija. Škole bi stoga sa vidika troškova trebale da razmisle dva puta pre nego što se opredele za određeni oblik oglašavanja. Slične zaključke navodi u svom radu Balanova (2007, str. 2-3, 5), pozivajući se na istraživanje od novembra 2006. između 9 učenika srednjih škola iz različitih pravaca, grupe profesora Fakulteta za marketing na Akademiji za ekonomske studije u Bukureštu. Rezultati su pokazali da 68,8 % učenika srednje škole koriste kao izvor informacija veb sajt škole koje oni nameravaju da upišu. U preliminarnoj pilot studiji koja je obuhvatila 15 predstavnika 7 javnih visokoškolskih ustanova su Schuller i Rašticova (2011, str. 61) na pitanje "Koji oblik marketinške komunikacije je najvažniji u obraćanju potencijalnim studentima Fakulteta?", najčešće dati odgovori: Veb prezentacija škole i druge oblike reklamiranja na Internetu, preporuke, direktan kontakt sa studentima na dan otvorenih vrata i na sajmovima.

Odgovori na pitanje "U kom pravcu bi fakultet trebao da razvija marketinške komunikacije u budućnosti", bili su sledeći:

- Sve elemente marketinškog veba treba upravljati na koordiniran način – favorizuje se opšti pristup.
- Treba pronaći nove oblike marketinške komunikacije - prvenstveno upotreba društvene mreže (npr. Facebook, Twitter) i drugih društvenih medija kao npr. YouTube.
- Oblici komunikacije se moraju rasspršiti - što takođe zahteva lični pristup.
- Oblici komunikacije je neophodno da se rasipa - takođe zahteva lični pristup. Komunikacija mora biti prilagođena željama i interesima budućih studenata – hrabro se treba razmisliti o novim netradicionalnim metodama marketinške komunikacije (ibid, str. 63-64).

2.3 Novi principi i trendovi u oblasti marketinške komunikacije u obrazovanju

Sa ciljem da se poveća prepoznatljivost i ugled među ciljnim grupama i privući željene ciljne grupe učesnika za upis, škola pokušava da promoviše svoje aktivnosti na razne načine. Međutim, upotreba metoda iz prethodnih godina više nije opcija. Studenti i profesori su među onima koji najčešće koriste veb, društvene mreže i multimedijalne oruđa. To su oruđa koja bi se trebala koristiti da se približimo i ubedimo tu publiku.

Među najvažnijim novim principima marketinške komunikacije Szanto i Harsanii (2007, 53-54) navode:

- *Strateški pristup*. Znači šire razmišljanje, detaljnu analizu situacije, dugoročno planiranje i projektovanje strategije pre taktičkog izvršenja.
- *Integrirano marketinško komuniciranje*. To je koncept u kome organizacija integriše i koordinira različite kanale komunikacije kako bi dala jaku, doslednu i ubedljivu poruku različitim ciljnim grupama, sa ciljem maksimalne efikasnosti i efektivnosti.
- *Komunikacija jedan na jedan*. Ona ima sve veću ulogu u direktnom marketingu. Nova tehnička rešenja (kao što su računarske sistemi, razvijene baze podataka, e-mail, SMS, itd.) mogu se uputiti na masovni deo javnosti, i to jedno za drugim. Preduzeća su otkrila različite potrebe različitih kupaca i cilj im je da ih zadovolje lično.
- *Upravljanje odnosima sa klijentima* - Customer Relationship Management - (CRM). CRM pokušava da izgradi lojalnost kupaca preduzeću sa stalnim komuniciranjem i praćenjem klijenata u dužem vremenskom periodu (od statusa potencijalnih kupaca do aktivne stranke, pa čak i kasnije).
- *Povećanje uloge interneta i telefonije*, kao i novi oblici komunikacije, na primer gerila i virusni marketing.

Kakva će sutra biti komunikacija u obrazovanju? Koliko će biti važna? Kako će obrazovne institucije upravljati svojim komunikacijama? Međunarodna agencija za komunikacije, Noir sur Blanc, koja od 1990. godine savetuje privatne i javne obrazovne organizacije, najavila je glavne trendove u oblasti komunikacije. Ukratko, rezultati su sledeći (2009, str. 53-55):

1. *Veći značaj komunikacije*. Institucije koje zaostaju u pogledu komunikacija će morati taj zaostatak nadoknaditi ili će da rizikuju marginalizaciju.
2. *Još više profesionalizma*. Komunikacija će postati sve više i više ciljana, sofisticirana, razvijena. Jednom rečju: profesionalnija. Možemo očekivati mnogo promena:
 - Povećavati će se grupe (ekipe) odgovorne za komunikaciju i biće specijalizovanije. Jedna osoba ne može istovremeno napraviti medijski plan, nacrt saopštenja za javnost, voditi grafičke dizajnere,

brinuti o izradi video zapisa, pisanje bloga, praćenje aktivnosti na društvenim mrežama ...

- Njihove metode će se razvijati, grupe za komunikaciju će biti bolje obučene.
- Izgled na svim nivoima će da bude važniji. Grafički stil, logotip, video snimke, fotografije, veb stranice, različite brošure i dokumenti koji će biti napravljeni sa mnogo više pažnje.
- Spoljno izvođenje određenih aktivnosti (grafički dizajn, audio-vizuelna projekcija, revizije, savetovanje, itd.) će se povećati.
- Sve ove promene će se pratiti sa većim budžetima, u skladu sa promenama.

3. *Bogatije komuniciranje.* Odgovorani za komunikacije će imati sve veći izbor alata i medija: televizije, mobilnih telefona, blogova, videa, društvenih mreža ... U isto vreme će njihove poruke dolaziti do čak raznolikije javnosti (budućih studenata, sadašnjih studenata, roditelja, profesora, alumni, preduzeća, itd.), pri čemu će svaka od njih biti dalje fragmentirana. Originalnost i prilagodljivost poruka će bez sumnje još važnija nego što je danas. Pojaviće se nove vrste komunikacionih aktivnosti.

4. *Međunarodna dimenzija*, koja će postati sve važnija i za institucije bez globalnih aspiracija. Dvojezičnost (engleski plus jezik matične zemlje), koja je danas već prilično uobičajena, biće praktično obavezna za niz dokumenata i poruka koje izdaju institucije - pogotovo na svojim sajtovima. Čak će se povećati trojezičnost (dodatni jezik za ciljnu zemlju). "Komunikatori" u svakoj obrazovnoj instituciji će morati da putuju više i da učestvuju, između ostalog kod zapošljavanja ili na visokoškolskim obrazovnim sajmovima širom sveta.

5. *Više interneta, manje intervencija.* Visoko obrazovanje je započelo novu eru u komunikaciji. Internet, koji je brži, ima bolji odziv i interaktivniji je, različitim grupama (studenti, diplomci, profesori) sve više omogućuje da sebe i svoje mišljenje izraze sami, spontanije. Sve se to dešava bez intervencije komunikacionih profesionalaca (odgovorni za komunikacije, trgovci, novinari...). Društvene mreže i distribuirana "zajednica", a posebno online, brzo će rasti. Studenti širom sveta će biti u budućnosti biti povezani sa više mreža. S druge strane, institucije će morati da obrate posebnu pažnju na svoju reputaciju i imidž na vebu. I biti spremne da brzo reaguju. Ali u stvarnosti neće moći da upravljaju ili kontrolišu ove pojave ...

6. *Nova era komunikacije.* Visoko obrazovanje se mora pripremiti na to, da komunikacija više neće doći iz jednog izvora i da će da se distribuira od

vrha do dna, nego će te informacije proizvoditi sami primaoci (naročito studenti) - i, ako je moguće, zajedno sa njima. Komunikacija će biti ko - kreirana. Institucije i studenti će morati da nauče da dele prostor za komunikaciju i njegove alate i da govore istim jezikom. Komunikacija će biti raširenija, više "demokratska", participativniji, manje hijerarhijski. Komunikacija će takođe biti manje ozbiljna, razigranija, zabavnija i atraktivnija. Ukratko, većina trenutnog modela paradigme će se stoga verovatno morati da promeni.

3 Strateški pristup promociji planiranja u slučaju višeg strukovnog koledža

3.1 Analiza

SWOT analiza je rezultat rada grupe predavača koja je izradila nacrt Dugoročnog programa razvoja više strukovne škole za period 2013-2018 i radu autorice ovog rada sa studentima - višegodišnjih rasprava na vežbama predmeta Marketing. U kontekstu navedenog programa za razvoj, autorica je takođe razvila strateški plan promocije škole. Od analize SVOT matrice, čini se da Viša strukovna škola (koledž), (u daljem tekstu VSS) ima dovoljno pozitivnih faktora koji joj omogućavaju mogućnosti za razvoj. Međutim, treba napomenuti da uprkos ovim prednostima, u svim godinama uspešnog rada i razvoja, škola nije uspjela da stvori dovoljno prepoznatljiv identitet, niti da iskoristi sve prednosti da konsoliduje svoj ugled. Uprkos činjenici da je škola bila jedna od prvih VSS u regionu, ove prednosti nisu iskorišćene, nego se je izgubila u masi VSS i mnoštvom različitih škola i fakulteta. Ovome su pre svega kumovale neadekvatne i nedovoljne marketinške aktivnosti, uključujući oblast promocije.

3.2 Ciljevi promocije i ciljna grupa

Ciljevi sistematske i planirane promocije škole u narednim godinama su: povećanje prepoznatljivosti među ciljnim javnostima (uglavnom studentima, poslodavcima i medijima), podsećanje, da škola postoji, za unapređenje javnog imidža škole, isticanje konkurentne prednosti, isticanje prednosti, koje će imati studenti, poziv na informativne dane, podsticanje upisa.

Segmentacije za identifikovanje ciljnih kupaca (studenata) i istovremeno ciljne grupe kojima je posvećeno promovisanje, napravljena je na osnovu sledećih faktora: načina studiranja, oblasti interesovanja studija, lokacije studija, istorije studija redovnih studenata ili radnog

statusa za vanredne studente, platiša studiranja za vanredne studente, razlog, motiv za studij, želje i očekivanja povezana za studij.

3.3 Promotivni veb

Škola ima mogućnost izbora između svih pet instrumenata ili marketinških komunikacija, odnosno se može odlučivati u okviru ukupnog promotivnog veba. Škola ima na raspolaganju veliki broj oblika, metoda promocije.

Oglašavanje

Zbog ograničenih finansijskih sredstava i neaktualnosti štampanih medija, za kampanju se odaberu samo **opštinski bilteni**, jer oni zbog besplatne distribucije svim domaćinstvima u opštini imaju veliki domet, reklamiranje je takođe znatno jeftinije nego u štampi. Dalje moguće medije oglašavanja predstavljaju **lokalne radio stanice**, poster i na ciljnim srednjim školama u regionu, kao i **letci**, **odnosno brošure** koje su u posebnim policama dostupne u hodniku škole, u srednjim školama, studentskim servisima, u omladinskim centrima u regionu, obližnjim kafićima, na kuglaonama i bioskopu u jednom od tržišnih centara. Medij sadašnjosti je svakako **internet**.

To je takođe pokazalo istraživanje na upisu studenata u akademskoj godini 2008-2009 i 2009-2010. Jedno od pitanja u anketi je bilo: "Kako ste saznali za studij na našoj školi?". Velika većina ispitanika se je odlučivala između odgovora "saznao(la) sam od prijatelja, poznanika, komšija, rođaka, saradnika" i "Informacije sam tražio(la) na internetu (na sajtu škole)." Iz toga sledi da je neophodno u najvećoj mogućoj meri upotrebiti školski sajt, stranu škole na socijalnoj mreži Facebook i u udarnim terminima kada je upis vreme upisa za redovne (proleće) i vanrednih studenata (poslednje nedelje avgusta i celi septembar) reklamirati i na Facebook-u i na Google-u ili drugim sajtovima koje posećuju ciljni studenti. Umesto za klasični oglas možemo se odlučiti za **plaćeni PR članak**.

Unapređenje prodaje

Mogući primeri unapređenja prodaje su:

- **Popusti u prodaji:** Finansijska pomoć za vanredne studente u obliku kredita, kojeg uredi škola, niže školarine za studente koji

motivišu druge na upis, odnosno studira dvoje za cenu jedne školarine.

- **Postavljanje izložbi** u tržnim centrima pred upisom.
- **Nuđenje besplatnih početnih kurseva** ili kurseva za osveženje znanja za učenike, za njihove roditelje, besplatnih **seminara** za preduzetnike u Regionalnoj privrednoj komori i u Regionalnoj zanatsko-preduzetničkoj komori.
- Učešće na **sajmovima** u oblasti obrazovanja: npr. Festival kreativnosti i inovativnosti u učenju GR Ljubljani u maju.
- **Informativni dani i dani otvorenih vrata** (predstavljanje profesora, simulacije predavanja i vežbi). Kupovina originalnih i korisnih **promotivnih poklona**.
- **Lična pažnja prema studentima**: npr. čestitamo rođendan onima koji su uspešno odbranili tezu.
- Pre informativnih dana, koji se pripremaju svake godine, da pripreme **sastanak aktiva savetnika** regiona.

Lična prodaja

Najmoćniji alat promotivnog veba za školu su preporuke zadovoljnih studenata i kasnije diplomaca. Godišnja istraživanja potvrđuju visok stepen zadovoljstva studenata. Svi razgovori sa sadašnjim i bivšim studentima su pokazali da je jedna od najvećih konkurentskih prednosti škole odnos prema učesnicima i kvalitet stečenih znanja. Sa obema je potrebno je samo da se nastavi. **Raferada škole vrši ličnu prodaju putem telefona** i u slučaju posete potencijalnih studenata u referadi, posreduje željene informacije. U nastavku izdvajamo **posete srednjim školama** i školske prezentacije sa PowerPoint slajdovima i obilasku škole. Nužno bi se trebali sistematski i planski sprovesti **sastanci sa donosiocima odluka u preduzećima** (regruteri, predstavnici sindikata, mentori praktične obuke).

Odnosi sa javnošću

U savremenom poslovnom okruženju nema preduzeća, koje ne bi težilo dobroj reputaciji, dakle dobrom javnom imidžu. Imidž najboljeg mogu postići samo oni koji sa medijima kao glasnicima javnosti odgovorno, planirano i aktivno grade odnose uzajamne koristi. Odnosi, koji daju značajan doprinos ispunjavanju potreba za informacijama novinara s jedne strane i konsoliduju reputaciju preduzeća u javnosti s druge strane, možemo graditi sa:

- **Poruke za javnost**, odnosno publikacije u medijima: o organizovanju događaja, sastanaka sa bivšim studentima, dobrotvornim akcijama, besplatnim kursevima, seminarima, radionicama, izletima, ekskurzijama studenata, gostujućim predavačima ... ; **Link "za medije"** na veb sajtu škole na kojem je arhiva svih objavljenih tekstova i aktuelnih sadržaja za medije;
- **Sponzorstvo, odnosno pokroviteljstvo**: veliki radijski događaji kao što su npr. X-letka Radia Rogla, svakodnevne radio emisije, radijske nagradne igre.

Za ostatak javnosti predlažemo sledeće instrumente odnosa s javnošću:

- **Organizacija događaja**: strukovnih skupova, letnja škola ekonomije ili socijale za studente, ceremonije podele diploma.
- Publikacije stručnih članaka u **internim biltenima preduzeća**.
- **Dobrotvorne akcije**, priredbe: kao što je humanitarna pomoć za 20- godišnjeg mladića iz Kozjanskog i Obsotelja koju je organiziralo Društvo organizatora društvene mreže Savinjskog regiona, čiji osnivači su studentice škole.
- Organizacija **sastanaka bivših vanrednih studenata** jednom godišnje (može biti u jednom od obližnjih kafića ili kao piknik u prirodi).
- **"Panel najboljih"** na kojem se svake školske godina beleže imena najboljih studenata koja su proglašena i na svečanosti podele diploma.
- **Direktni marketing**. Slanje brošura ili pamfleta kao **nenaslovljena poštu stanovništvu** u oblasti sedišta škole i udaljenih jedinica.

3.4 Poruka

Preporučujemo otvorenu, iskrenu komunikaciju između škole i studenata. Reklamne kampanje u kojima se studentima obećava samo zabava ili reklame koje pokazuju način života bogatih se ne preporučuju. U poruci se ističe slogan (npr. "Gde sam više od broja"), razlozi za upis odnosno konkurentске prednosti škole, navedu se reference (preduzeća koja su nam poverila obrazovanje svojih zaposlenih) i izjave zadovoljnih diplomaca.

3.5 Budžet i evaluacija rezultata

Opisani promotivni splot predstavlja različite opcije promocije. Za potrebe pojedinačnih promotivnih kampanja se dobije ponuda i pripremi se

finansijski i terminski raspored. Postoje različiti načini vrednovanja promotivne kampanje. Najbolji rezultat svakako donosi kombinovana upotreba nekoliko načina. To može da uključuje:

- Praćenje odgovora na internetu: broj klikova ili lajkova na Facebook stranici škole.
 - Anketiranje učesnika, na primer na informativnom danu, danu otvorenih vrata, na prezentacijama u školama ili kada posetite našu školu.
 - Anketiranje ciljane publike (studenata, profesionalnih organizacija, medija) o prepoznatljivosti i ugledu škole.
 - Anketiranje redovnih i vanrednih studenata za vreme upisivanja u vezi razloga za upis, sa željama u pogledu studija i izvorima informacija o školi ...
 - U referadi škole se vodi evidencija o telefonskim pozivima i e-mail pošti.
- Poređenje upisa , prepoznatljivost i ugled pre i posle kampanje.

4. Međunarodna saradnja

Međunarodna saradnja u oblasti obrazovanja između ostalog podržava program Erasmus +, kao i Zajednica viših strukovnih škola Republike Slovenije (u daljem tekstu Zajednica VSŠ). Novi program Erasmus+ ima za sedmogodišnji period od 2014. do 2020. godine na raspolaganju budžet od 14,7 milijardi evra. Projektima učne mobilnosti pojedinaca unutar KA1 će biti posvećeno preko 60 odsto od ukupnog budžeta. Takođe je neophodno da se istakne KA2 - Saradnja za inovacije i dobre prakse.

Primer mobilnost studenata u okviru projekta Erasmus na Zapadnom Balkanu je realizovan u školskoj 2012-2013, kada je student škole obavio desetnedeljnu praktičnu obuku u računovodskoj firmi u Zagrebu. U protekloj školskoj godini 2013-2014 je realizovano nekoliko primera mobilnosti zaposlenih zbog nastave. Škola je zaključila bilateralni sporazum sa Sveučilištem u Zagrebu i Zadru. Dva predavača su izveli petčasovna predavanja iz oblasti računovodstva i poreza, odnosno turizma, ugostiteljstva i hotelijerstva. Osim toga su dve predavačice prisustvovala na petodnevnom treningu. Potpisan je ugovor sa Udrugom Hrvatski računovođa, koja zajedno sa RRiF Visokom školom za finansijski menadžment iz Zagreba organizuje 15. međunarodnu naučnu i strukovnu konferenciju Računovodstvo i menadžment. Predavačice su posetile udruženje i školu i prisustvovala na konferenciji u Rovinju. Tri predavačice

su prošle obuku u Zagrebu i Splitu, i to na Visokoj školi za sigurnost u Zagrebu, Visokoj školi za sportski menadžment Aspira u Splitu i na firmi za bezbednost M4 Markioli grupe u Solinu kod Splita. U proleće 2015. godine škola namerava da zajedno sa Zajednicom VSS, Vijećem veleučilišta i visokih škola Republike Hrvatske i sa još jednim partnerom da registruje projekat pod Erasmus +, KA2 - strateška partnerstva. Polazna osnova dvogodišnjeg projekta, procenjene vrednosti od skoro 250.000 €, je analiza stanja u oblasti praktičnog obrazovanja u partnerskim zemljama. Rezultati analize će istaći prednosti i mane pojedinačnih nacionalnih sistema organizacije, sprovođenja i nadzora praktične obuke i omogućiti poređenja. Ovo će biti praćeno razmenom dobre prakse, preporuke za prenos i integraciju najboljih praksi u sisteme drugih partnerskih zemalja. Rezultat projekta će biti smernice i preporuke nacionalnim vladinim institucijama u oblasti obrazovanja. Očekuje se nastavak projekta, odnosno njegova nadogradnja.

Škola je takođe može pohvaliti sa mnogim oblicima dugoročne međunarodne saradnje s obrazovnim ustanovama na Zapadnom Balkanu. Sa Visokim poslovnom školom strukovnih studija iz Leskovca u Srbiji sarađuje već od 2001. godine. Rukovodstvo i predavači škole su sa svojim naučnim i stručnim radovima učestvovali na mnogim međunarodnim konferencijama: u Nišu je organizator bio Ekonomski fakultet, u Leskovcu Tehnološki fakultet, u Beogradu Fakultet organizacionih nauka i Megatrend univerzitet u Banjoj Luci, Nezavisni Univerzitet u Banjoj Luci, u Zaječaru Fakultet za menadžment, u Trebinju Ekonomski instituta Beograd i na Zlatiboru Beogradska poslovna škola - Visoka škola strukovnih studija. U proteklih pet godina predavači i studenti učestvuju u **međunarodnim letnjim ekonomskim školama** u organizaciji Ekonomskog fakulteta iz Niša. U oktobru 2013 je pet studenata učestvovalo na **Međunarodnoj studentskoj konferenciji o odnosima s javnošću "PR Areni"** u Sarajevu. Svake godine neki studenti prve godine učestvuju u **Međunarodnim istraživačkim Campu Špic-a** u Murskoj Soboti, gde se tradicionalno susrećemo sa kolegama iz Ekonomskog fakulteta u Zagrebu.

Škola je organizator **tri međunarodne poslovne konferencije i simpozijuma** iz oblasti turizma. Prvoj konferenciji u 2006. prisustvovali su govornici suorganizatora Visoke poslovne škole strukovnih studija iz Leskovca, kao i predstavnici lokalne samouprave, regionalne privredne komore i privrednika iz Leskovca. U 2010. godini, škola je organizovala drugu konferenciju, na kojoj je učestvovalo ukupno 45 stranih autora iz 9 ekonomskih i obrazovnih organizacija iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije. Specifičnost ove konferencije bila je integracija obrazovanja i privrede. Na Regionalnoj privrednoj komori u Celju (RGZC) potpisan je bilateralni sporazum kao oblik saglasnosti za uspostavljanje poslovnih

kontakata između RGZC i regionalnih privrednih komora na Zapadnom Balkanu. U junu 2012. godine je održana Međunarodna razmena dobre prakse u turizmu. Pored domaćih predavača svoje radove su predstavili i predavači iz Srbije i Makedonije. Na treću međunarodnu poslovnu konferenciju u maju 2014. godine prijavilo se 59 međunarodnih autora iz zemalja Zapadnog Balkana. Na svim su studenti učestvovali kao (ko) autori radova ili pomogali u organizovanju konferencije.

5. Zaključak

Rukovodstvo obrazovnih institucija u razvijenom svetu se suočava sa sličnim problemima koji su posledica promena u okruženju u kojem funkcionišu. Obrazovanje je počelo da preuzima znanja i prakse iz poslovnog sveta, kao što je na primer marketinška orijentacija. Da je to globalni fenomen svedoče brojni strukovni članci, rasprave, literatura, strukovne publikacije, časopisi i ne na poslednjem mestu i konferencije u ovoj oblasti. U većini slučajeva se implementacija marketinških aktivnosti u obrazovanju javlja prvenstveno na operativnom, a ne na strateškom nivou. Često se samo selektivno koriste tehnike i markentiški instrumenti, a ne kao sveobuhvatni, planski pristup. Isto važi i za oblasti promocije.

Škola, koja se razmatra u ovom radu je u kontekstu programa dugoročnog razvoja takođe pripremila strateški plan promocije. Polazna tačka su bili rezultati SWOT analize, koji su pokazali da je škola u školskom okruženju u kome posluje, nedovoljno poznata i prepoznatljiva. Izvršena je segmentacija tržišta, koja je ukazala ciljne korisnike, definisani su ciljevi promovisanja. Prilikom projektovanja promotivnog veba dobili smo više opcija. Posebno vredna pomena je oblast lične prodaje i izgradnje odnosa sa javnošću. U savremenom poslovnom okruženju, nema nijedne organizacije koja ne bi težila za dobrom reputacijom, znači za dobrim imidžem u javnosti: imidž njene aktivnosti, njenih proizvoda i usluga, rukovodstva i drugih istaknutih pojedinaca.

Ova škola može se pohvaliti sa mnogim oblicima dugoročne međunarodne saradnje. To je prilika koju treba iskoristiti. O međunarodnoj saradnji se može obavestiti medije, objaviti na veb i na taj način izgraditi profil i ugled škole. Takođe su neki oblici međunarodne saradnje namenjeni studentima, što predstavlja dodatnu vrednost ponuđene usluge obrazovanja. Da li će škola nastaviti da koristi mogućnosti koje pruža strateški marketinški pristup i znati unovčiti aktivnosti u oblasti međunarodne saradnje i ubuduće, nije samo kao polazna osnova za dalja istraživanja, već pitanje njenog postojanja.

Literatura

- Balan, C. (2007). Marketing Communication Strategies Focused on High School Graduates. Case Study: The School of Marketing of the Academy of Economic Studies from Bucharest. *Marketing and Development 1971-2006: 35 Years of Marketing in Romania*. Bucharest: 23.-24. november, 2006. Dostopno na <http://econpapers.repec.org/paper/asewpaper/1010.htm>
- Daubek, H. G., & Feldman, L. S. (2004). *Applying The Marketing Concept To The Marketing Of Higher Education*. Conway, Arkansas: University of Central Arkansas, Small Business Advancement National Center. Dostopno na <http://www.sbaer.uca.edu/research/sma/1995/pdf/36.pdf>
- Devetak, G., & Vukovič G. (2002). *Marketing izobraževalnih storitev*. Kranj: Moderna organizacija.
- Diaconu, M., & Pandelica, A. (2011). Marketing Approach in the Management of Higher Education Institutions. *Scientific Bulletin – Economic Sciences*, Vol. 10, No. 2, str. 98-107. Dostopno na http://economic.upit.ro/buletin_cd/Buletin_2011_2.pdf
- Ferjan, M. (2005). *Management izobraževalnih procesov*. Kranj: Moderna organizacija.
- Ferjan, M. (1998). Kako udejaniti marketinški splet šole? *Neprofitni management*, Vo. 1, No. 2/3, str. 16-20.
- Grlica, Z., Leva Bukovnik, M., Prodnik, J., & Sendelbah, M. (2013). *Dolgoročni razvojni program višje strokovne šole za obdobje 2013-2018*. Interni dokument. Celje: Ekonomska šola Celje, Višja strokovna šola.
- Javni zavod Center Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja CMEPIUS. (2014). *Erasmus+: Ključni ukrep 1*. Dostopno na <http://www.Erasmusplus.si/kljucna-aktivnost-1/>.
- Javni zavod Center Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja CMEPIUS. (2014). *Erasmus+: Ključni ukrep 2*. Dostopno na <http://www.Erasmusplus.si/kljucna-aktivnost-2/>.
- Maltar, I. (2010). *Primerjava zaznavanja študija na UN FOV in SZ FOI*. Diplomsko delo univerzitetnega študija. Kranj: Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede. Dostopno na <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=15122&tab=dodatno&b=Mlad.si>
- Mlad.si – Mladinsko komunikacijsko informacijsko središče, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Urad RS za mladino*. (2014). Program Erasmus +: Evropska komisija sporoča, da je bil 19. 11.

- potrjen predlog programa Erasmus + s strani Evropskega parlamenta. Dostopno na <http://mlad.si/novica/2380-Program-Erasmus-%2B-je-sprejet!>.
- Nadoh, N. (2009). *Marketing v visokem šolstvu. Primer slovenskih družboslovnih fakultet*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. Dostopno na <http://uploadi.www.ris.org/editor/1277667197nadoh-nives.pdf>.
- Nicolescu, L. (2009). Applying Marketing To Higher Education: Scope And Limits. *Management & Marketing*, Vol. 4, No. 2, str. 35-44. Dostopno na <http://managementmarketing.ro/pdf/articole/134.pdf>
- Noir sur Blanc. (2009). *White Paper: Higher Education and the Challenges of Communication*. Paris, France: Noir sur Blanc agency. Dostopno na: http://www.noirsurblanc.com/en/download-our-brochures.html#Ue_gL9L8F4E
- Pajnič, N. (2013). Pogled v prihodnost – Erasmus+ aktivnosti (2014-2020). *Priložnosti*, Glasilo CMEPIUS-a, Centra RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja, december 2013, št. 14, str. 8-9. Dostopno na http://www2.cmeplus.si/files/cmeplus/userfiles/publikacije/priloznosti/Priloznosti_14.pdf.
- Schüller, D., & Rašticová, M. (2011). Marketing Communications Mix of Universities – Communication With Students in an Increasing Competitive University Environment. *Journal of Competitiveness*, Vo. 3, 2011, str. 58-71. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.cjournal.cz/index.php?hid=clanek&bid=archiv&cid=67&cp>
- =
- Skupnost višjih strokovnih šol Republike Slovenije. (2014). *Letni program 2014*. Maribor: Skupnost višjih strokovnih šol Republike Slovenije.
- Skupnost višjih strokovnih šol Republike Slovenije. (2014) *Letno poročilo 2013*. Maribor: Skupnost višjih strokovnih šol Republike Slovenije.
- Snoj, B. (2002). *Marketing v izobraževalnih organizacijah*. Gradivo seminarja za predavatelje. Celje: Poslovno-komercialna šola, Višja strokovna šola.
- Szanto, S., & Harsanyi, D. (2007). Integrated marketing communication in higher education? *EU Working Papers 2/2007*, str. 47-58. Dostopno na http://elib.kkf.hu/euworkingpapers_elemei/Page1088.html
- Trnavčević, A., & Zupanc Grom, R. (2000). *Marketing v izobraževanju*. Ljubljana: Šola za ravnatelje.
- Zavod Mladinska mreža MaMa. (2014). *Erasmus+: Področje mladina*. Dostopno na <http://mreza-mama.si/data/klub-mama/velenje-2014/Erasmus-mva-velenje.pptx>.

ZAVRŠNA REČ

dr Ružica Stanković, prof. predsednik Konferencije akademija strukovnih studija Srbije, izjavila je da je seminar veoma uspešan, akcenat je stavila na saradnji koja se treba razvijati, potrebno je pojačati mobilnost između Srbije, Slovenije, Hrvatske i Makedonije na polju visokog strukovnog obrazovanja. Takođe je potrebno da se uključe u saradnju i Bosna i Hercegovina i Crna Gora, i da se napravi jedno reprezentativno obrazovanje. Svaka od pomenutih država dosta je uradila po pitanju razvijanja visokog obrazovanja. Istakla je da je kvalitet nešto što je najvažnije za visoko strukovno obrazovanje, kvalitet nastave kao i kvalitet prakse. Ideja je da se nastavi ovako dobra saradnja, da se ponovo organizuju seminari sa temama razvijanja međunarodne saradnje. Zahvalila se svima na učešću, pozvala prisutne da učestvuju na godišnjoj konferenciji EURASHE koja će se održati u aprilu mesecu u Lisabonu, kao i da učestvuju na godišnjoj konferenciji EURASHE 2016. godine, čiji će domaćin biti Srbija odnosno grad Beograd.

Johan Cloet, Secretary General of EURASHE, izjavio je da je na evropskom nivou u kontaktu sa velikim brojem asocijacija i institucija visokog obrazovanja, i uglavnom su problemi veoma slični u svim tim državama, stoga je bitno da sve države budu svesne da nisu same u svojim problemima, naime prisutni su ekonomski problemi u velikom broju država, nezaposlenost, i svest studenata se pomenila. Impresioniran je diskusijama na radionici koja je održana na seminaru, na kojoj su učesnici predstavili svoja iskustva, projekte i način rada u obrazovanju. Istakao je važnost umrežavanja na međunarodnom nivou. Zahvalio se prisutnima na učestvovanju na seminaru i dr Ružici Stanković i njenom timu na sjajnoj organizaciji.

Marko Grdošić, project manager at EURASHE, izrazio je zadovoljstvo što je organizovan seminar o regionalnog saradnji, i istakao da je saradnja Konferencije akademija strukovnih studija Srbije i EURASHE, koja datira od 2012. godine, sve bolja i bolja. Održao je prezentaciju o visokom profesionalnom obrazovanju u Evropi i obrazložio stav EURASHE po tom pitanju. Izneo je zaključak sa radionice, na kojoj je svoju prezentaciju održala dr Mirjana Vesović, načelnik Odeljenja za sistem visokog obrazovanja, evropski obrazovni prostor i pravne poslove Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS i predstavnik Srbije

u Grupi za praćenje Bolonje. Zaključci sa radionice su ti da su ključne stavke za razvijanje obrazovanja geografska rasprostranjenost, saradnja sa privredom, smanjenje stope napuštanja studiranja, skratiti vreme studiranja, visoko strukovno obrazovanje je upravo primer da je vreme studiranja prednost u odnosu na akademske studije.

CLOSING REMARKS

Ružica Stanković, Ph.D., Predisent of the Conference of Academies of Applied Studies Serbia, remarked that the seminar was very successful. She emphasized the need for further cooperation. Mobility in the area of professional higher education between Serbia, Slovenia, Croatia and Macedonia should be intensified. There is also a need for Bosnia and Herzegovina and Montenegro to be included in this process in order to make a representative kind of education. Each of the mentioned countries has done a lot in the area of development of higher education. She mentioned that quality is the most important issue for professional higher education, which is the quality of teaching process and quality of practice. The idea of continuation of this kind of cooperation through organizing additional seminars with topics dealing with development of international cooperation was presented. She thanked everybody for participation and invited the present to participate in the Annual Conference of EURASHE that will be held in April in Lisbon, as well as to participate in the Annual Conference of EURASHE in 2016 with Serbia, and the city of Belgrade, hosting it.

Johan Cloet, Secretary General of EURASHE, said that on European level he is in contact with a large number of associations and institutions in higher education and that there are problems of similar kind in all those countries. Therefore it is important for all the countries to bear in mind that they are not alone with their problems. Economic problems are present in many countries, as well as unemployment issues, and the consciousness of students has changed. He was impressed by the discussion in the workshop during the seminar, when the participants presented their own experiences, projects and way of functioning in education. He also emphasized the importance of networking on an international level. He expressed his gratitude to the present for participation in the seminar, as well as to Ružica Stanković, Ph.D., and her team for brilliant organization.

Marko Grdošić, Project Manager at EURASHE, expressed his satisfaction about the fact that a seminar on regional cooperation was organized and pointed out that the cooperation between the Conference of Academies of Applied Studies Serbia and EURASHE, which started in

2012, is getting better and better. He had a presentation on professional higher education in Europe and explained the EURASHE attitude concerning this issue. He also presented a conclusion from the workshop and the presentation of Mirjana Vesović, Ph.D., Head of the Unit for Higher Education System, European Higher Education Area and Juridical Affairs of the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia and the representative of Serbia in the Bologna Follow-Up Group. The conclusions from the workshop are that the key issues for educational development are geographical distribution, cooperation with the world of work, reduction of drop-out rate, shortening of the period of studying. Professional higher education is an example where the study period presents advantage compared to academic studies.

SPISAK UČESNIKA

Redni broj	Ime i prezime	Ustanova
1.	Aleksandra Boričić	Visoka tehnička škola strukovnih studija Niš
2.	Aleksandra Milovanović	Visoka poslovna kola strukovnih studija „prof. dr Radomir Bojković“ Kruševac
3.	Ana Skorup	Visoka poslovna kola strukovnih studija „prof. dr Radomir Bojković“ Kruševac
4.	Boban Cvetanović	Visoka tehnička škola strukovnih studija Niš
5.	Bojana Vignjević	Visoka škola strukovnih studija za preduzetništvo Beograd
6.	Borivoje Rodić	Visoka škola strukovnih studija Beogradska politehnika
7.	Časlav Stoilković	Visoka škola za vaspitače strukovnih studija Gnjilane -Bujanovac
8.	Damnjan Radosavljević	Visoka poslovno –tehnička škola strukovnih studija Užice
9.	Dejan Blagojević	Visoka tehnička škola strukovnih studija Niš
10.	Divna Kekuš	Visoka zdravstvena škola strukovnih studija u Beogradu
11.	Dragan Drinčić	Visoka škola elektrotehnike i računarstva strukovnih studija Beograd
12.	Dragan Stojanović	Visoka poslovna škola strukovnih studija Leskovac

13.	Dorđe Petrović	Visoka poslovna škola strukovnih studija Valjevo
14.	Gordana Jovanović	Visoka ekonomska škola strukovnih studija Peć – Leposavić
15.	Gordana Vuksanović	Visoka poslovna škola strukovnih studija Novi Sad
16.	Ivana Krsmanović	Visoka tehnička škola strukovnih studija Čačak
17.	Jelena Petković	Visoka tehnička škola strukovnih studija Niš
18.	Jelena Prtljaga	Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“ Vršac
19.	Lada Marinković	Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Novi Sad
20.	Leon Lukman	Visoka škola strukovnih studija Sportska akademija
21.	Marko Mirković	Visoka građevinsko-geodetska škola strukovnih studija
22.	Marko Vojvodić	Visoka zdravstveno-sanitarna škola strukovnih studija „Visan“
23.	Martin Erdeš	Visoka škola likovnih i primenjenih umetnosti strukovnih studija Beograd
24.	Matija Sokola	Visoka tehnička škola strukovnih studija Novi Sad
25.	Miladin Kalinić	Visoka škola strukovnih studija za menadžment i poslovne komunikacije Sremski Karlovci
26.	Miladin Radisavljević	Visoka sportska i zdravstvena škola strukovnih studija Beograd
27.	Miloš Dašić	Visoka poslovna škola strukovnih studija Blace
28.	Miodrag Krkobabić	Visoka škola likovnih i primenjenih umetnosti strukovnih studija Beograd

29.	Nada Ratković Kovačević	Visoka tehnička škola strukovnih studija Požarevac
30.	Nataša Gojgić	Visoka tehnička škola strukovnih studija Čačak
31.	Nebojša Milanović	Visoka ekonomska škola strukovnih studija Peć – Leposavić
32.	Nikola Petrović	Visoka medicinska škola strukovnih studija „Milutin Milanković“ Beograd
33.	Nikola Radivojević	Visoka tehnička škola strukovnih studija Kragujevac
34.	Olivera Ivanović	Visoka škola strukovnih studija za vaspitače iz Gnjlana sa sedištem u Bujanovcu
35.	Saša Spaić	Visoka tehnička škola strukovnih studija Novi Sad
36.	Sladana Mušikić	Visoka poslovna škola strukovnih studija Blace
37.	Slavimir Stosović	Visoka tehnička škola strukovnih studija Niš
38.	Snežana Štetić	Visoka turistička škola strukovnih studija Beograd
39.	Sonja Radenković	Visoka ekonomska škola strukovnih studija Peć – Leposavić
40.	Sonja Vlahović	Visoka škola likovnih i primenjenih umetnosti strukovnih studija Beograd
41.	Stojan Obradović	Visoka škola strukovnih studija za vaspitače Aleksinac
42.	Svetlana Anđelić	Visoka škola strukovnih studija za informacione tehnologije Beograd
43.	Svetislav Lazarev	Visoka tehnološka škola strukovnih studija Šabac
44.	Svetlana Karić	Visoka škola strukovnih studija za vaspitače Šabac

45.	Ivan Bulatović	Beogradska poslovna škola Visoka škola strukovnih studija
46.	Tanja Brkljač	Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Kikinda
47.	Tatjana Marinković	Visoka zdravstveno-sanitarna škola strukovnih studija „Visan“
48.	Tatjana Simović	Visoka medicinska škola strukovnih studija Čuprija
49.	Uroš Radovančev	Visoka građevinsko-geodetska škola strukovnih studija
50.	Valentina Pavlović	Visoka poslovna škola strukovnih studija Valjevo
51.	Varvara Lazarević	Visoka tehnička škola strukovnih studija Novi Sad
52.	Vera Milošević	Visoka poljoprivredna škola strukovnih studija Šabac
53.	Verica Milanko	Visoka tehnička škola strukovnih studija Novi Sad
54.	Vesna Marković	Visoka poslovna škola strukovnih studija Valjevo
55.	Vida Živanović	Visoka zdravstvena škola strukovnih studija u Beogradu
56.	Zoran Bundalo	Visoka železnička škola strukovnih studija Beograd
57.	Zoran Mijić	Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Kikinda
58.	Živko Stjelja	Visoka škola strukovnih studija - Beogradska politehnika
59.	Alojz Razpet	Šolski center Celje, Višja strokovna šola Slovenija
60.	Alicia Leonor Sauli Miklavčič	Tehniški šolski center Maribor, Slovenija
61.	Bojan Sešel	Ekonomska šola Celje, Slovenija

62.	Jože Kranjc	Višja strokovna šola Brežice, Slovenija
63.	Mojca Sendelbah	Ekonomska šola Celje, Slovenija
64.	Nada Reberšek Natek	Šola za hortikulturo in vizualne umetnosti Celje, Slovenija
65.	Zdenka Grlica	Ekonomska šola Celje, Slovenija
66.	Irina Kacian Ivetić	Visoka škola za sigurnost s pravom javnosti, Zagreb - Hrvatska
67.	Lada Crnobori	Visoka škola za sigurnost s pravom javnosti, Zagreb - Hrvatska
68.	Liljana Dolšak	Visoka škola za sigurnost s pravom javnosti, Zagreb - Hrvatska
69.	Sergej Lugović	Polytechnic of Zagreb
70.	Biljana Apostolova	MIT Univerzitet
71.	Aleksandar Đikić	Međunarodni poslovni koledž Kosovska Mitrovica
72.	Milena Zaporozac	Međunarodni poslovni koledž Kosovska Mitrovica
73.	Violeta Nikolova Mančevska	Međunarodni poslovni koledž Kosovska Mitrovica
74.	dr Srđan Verbić	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
75.	dr Milovan Šuvakov	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
76.	dr Ružica Stanković	Konferencija akademija strukovnih studija Srbije Visoka poslovna škola strukovnih studija-Blace
77.	Johan Cloet	EURASHE
78.	Marko Grdošić	EURASHE

79.	Raimund Hudak	DHBW
80.	dr Mirjana Vesović	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
81.	prof. dr Nada Kovačević	Univerzitet u Beogradu
82.	Prof. dr Vera Vujčić	Komisije za akreditaciju i proveru kvaliteta
83.	Denis Jukić	Privredna komora Srbije savetnik
84.	dr Miroljub Milivojčević	Nacionalni savet za visoko obrazovanje
85.	Bojan Stanojlović	Erazmus Kancelarija u Srbiji
86.	Marija Filipović - Ožegović	Erazmus Kancelarija u Srbiji
87.	Dragica Gavrilović	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
88.	Nebojša Andrijević	SKASSS
89.	Miodrag Jovanović	SKASSS
90.	Miodrag Milovanović	SKASSS
91.	Maja Popović	Konferencija akademija strukovnih studija Srbije
92.	Jelena Šarančić	Konferencija akademija strukovnih studija Srbije
93.	Aleksandra Jevtović	Visoka poslovna škola strukovnih studija - Blace
94.	Aleksandra Ranković	Visoka poslovna škola strukovnih studija - Blace
95.	Sonja Oklobdžija	Visoka poslovna škola strukovnih studija - Blace
96.	Branislav Bogdanović	Visoka poslovna škola strukovnih studija - Blace

97.	Vladica Ubavić	Visoka poslovna škola strukovnih studija - Blace
98.	Nenad Stolić	Visoka poslovna škola strukovnih studija - Blace
99.	Marija Boranijašević	Visoka poslovna škola strukovnih studija - Blace
100.	Miloš Popović	Beogradska poslovna škola Visoka škola strukovnih studija

